

Πειρασμός: μια ... φιλοσοφική ανάγνωση...
ή
φιλοσοφική ανάγνωση: ο μεγαλύτερος πειρασμός...

Δ. Σολωμός Ελεύθεροι Πολιορκημένοι

Σχεδιάσμα Β', απόσπασμα 2

*Ο Απρίλης με τον Έρωτα χορεύουν και γελούνε,
Κι' όσ' άνθια βγαίνουν και καρποί τόσ' άρματα σε κλειούνε.*

*Λευκό βουνάκι πρόβατα κινούμενο βελάζει,
Και μες στη θάλασσα βαθιά ξαναπετιέται πάλι,
Κι' ολόλευκο εσύμιξε με τ' ουρανού τα κάλλη.
Και μες στης λίμνης τα νερά, όπ' έφθασε μ' ασπούδα,
Έπαιξε με τον ίσκιο της γαλάζια πεταλούδα,
Που ευώδιασε τον ύπνο της μέσα στον άγριο κρίνο·
Το σκουληκάκι βρίσκεται σ' ώρα γλυκιά κι' εκείνο.
Μάγεμα η φύσις κι' όνειρο στην ομορφιά και χάρη,
Η μαύρη πέτρα ολόχρυση και το ξερό χορτάρι·
Με χίλιες βρύσες χύνεται, με χίλιες υλώσσεσ κραίνει·
Όποιος πεθάνη σήμερα χίλιες φορές πεθαίνει.*

Τρέμ' η ψυχή και ξαστοχά γλυκά τον εαυτό της,

Σχεδιάσμα Γ', απόσπασμα 6

Ο Πειρασμός

*Έστησ' ο Έρωτας χορό με τον ξανθόν Απρίλη,
Κι' η φύσις ήρε την καλή και τη γλυκιά της ώρα,
Και μες στη σκιά που φούντωσε και κλει δροσιές και μόσχους
Ανάκουστος κιλαϊδισμός και λιποθυμισμένος.
Νερά καθάρια και γλυκά, νερά χαριτωμένα,
Χύνονται μες στην άβυσσο τη μοσχοβολισμένη,
Και παίρνουνε το μόσχο της, κι' αφήνουν τη δροσιά τους,
Κι' ούλα στον ήλιο δείχνοντας τα πλούτια της πηγής τους
Τρέχουν εδώ, τρέχουν εκεί, και κάνουν σαυ αηδόνια.
Έξ' αναβρύζει κι' η ζωή, σ' γη, σ' ουρανό, σε κύμα.
Αλλά στης λίμνης το νερό, π' ακίνητό 'ναι κι' άσπρο,
Ακίνητ' όπου κι' αν ιδής, και κάτασπρ' ώς τον πάτο,
Με μικρόν ίσκιον άγνωρον έπαιξ' η πεταλούδα,
Που 'χ' ευωδίσει τς ύπνους της μέσα στον άγριο κρίνο.
Αλαφροϊσκίωτε καλέ, για πες απόφε τι 'δες·
Νύχτα γιομάτη θαύματα, νύχτα σπαρμένη μάγια!
Χωρίς ποσώς γης, ουρανός και θάλασσα να πνένε,
Ουδ' όσο κάν' η μέλισσα κοντά στο λουλουδάκι,
Τύρου σε κάτι ατάραχο π' ασπρίζει μες στη λίμνη,*

*Μονάχο ανακατώθηκε το στρογγυλό φεγγάρι,
Κι' όμορφη βγαίνει κορασιά ντυμένη με το φως του.*

Αν βρήκα το θάρρος, που εύκολα κανείς θα το έλεγε και θράσος, να βρίσκομαι στη θέση να γράφω για το έργο του Σολωμού, θα πρέπει να μοιραστώ την προσωπική μου ευθύνη μ' έναν ή με περισσότερους από έναν πειρασμούς: τον πειρασμό που ονομάζεται Σολωμός, τον Πειρασμό που έγραψε ο Σολωμός και έπειτα ένα μεγαλύτερο πειρασμό: **τη φιλοσοφία**. Και βέβαια ποιος θα μπορούσε να αφήσει απέξω τον πειρασμό που ονομάζεται ζωή ή να ξεχάσει τον πειρασμό που λέγεται έρωτας;

Κάπως έτσι θα πρέπει να σας υποψιάσω με τον τίτλο:

Διονύσιου Σολωμού Ελεύθεροι Πολιορκημένοι,

Πειρασμός: μια φιλοσοφική ανάγνωση

ή

φιλοσοφική ανάγνωση, ένας μεγάλος πειρασμός...

Με περιορισμένη πείρα στην ανάλυση του σολωμικού έργου, θα δοκιμάσω εντούτοις να αναγνώσω, να αναγνωρίσω τα μηνύματα που αποπειράθηκε να στείλει ο Σολωμός στην ποιητική συλλογή που τον βασάνισε για αρκετά χρόνια βασανίζοντας πολύ περισσότερα, από τότε και μέχρι σήμερα, εμάς στην απόπειρά μας να αποκωδικοποιήσουμε τη σκέψη του και να αντλήσουμε μέσω της ποιητικής του γραφής τις απόψεις του για το συγκεκριμένο ιστορικό θέμα, την πολιορκία του Μεσολογγίου, το ρόλο της ποίησης σε σχέση με την πραγματικότητα, τη σχέση των ηρώων με τον αφηγητή, τον ποιητικό χώρο και χρόνο, αλλά και το ρόλο του αναγνώστη στην ποιητική διαδικασία.

Ζωή, έρωτας και θάνατος: τρεις όροι που ο ποιητής έθεσε σε μια γοητευτική **ποιητική** όσο και **φιλοσοφική** αντιπαράθεση.

Πώς να μιλήσει κανείς τόσο αβασάνιστα για αυτά τα μεγάλα θέματα και ακόμα περισσότερο πώς να τα προσεγγίσει στους επιμέρους συσχετισμούς τους:

Ζωή και θάνατος

Έρωτας και ζωή

Έρωτας και θάνατος ;

Ο Σολωμός στην προσπάθειά του να προσεγγίσει την τελειότητα στη σχέση μορφής και περιεχομένου κατέθεσε τα όπλα αφήνοντας το μεγαλύτερο μέρος του έργου του ατελείωτο. Αυτό κατά την άποψή μου δείχνει την ποιητική του στάση, που δεν είναι παρά μια φιλοσοφική στάση. Έθεσε το θέμα, την απορία, προβληματίστηκε παιδευόμενος στο μακρύ και περίπλοκο λαβύρινθο της σκέψης και της έκφρασης, καταθέτοντας μια ακόμα άποψη, τη δική του.

Η ιστορική πραγματικότητα στην οποία επικεντρώνεται ο ποιητής στους Ελεύθερους Πολιορκημένους, η δεύτερη πολιορκία του Μεσολογγίου, μεταπλάθεται ποιητικά και ερμηνεύεται φιλοσοφικά εστιάζοντας στην υπαρξιακή θεώρηση της πραγματικότητας, εφόσον ο ποιητής προσεγγίζει το άτομο και μέσω αυτού προσπαθεί να καταλήξει σε μια σφαιρικότερη απάντηση. Παρακολουθεί τις εσωτερικές συγκρούσεις που με σφοδρότητα συμβαίνουν στον υπερασπιστή του Μεσολογγίου, που έχει αναλάβει κατά το ήμισυ το ρόλο

της αφήγησης, και που αφορούν το δισυπόστατο της ύπαρξής του: και το υλικό του σώμα και την άυλη ψυχή του.

Ο ποιητής έκανε την πρώτη του προσέγγιση στο χρόνο της ημέρας. Ο Μεσολογγίτης έχει όλες τις αισθήσεις του ανοιχτές να απολαύσει τη μαγική φαντασμαγορία της φύσης: εικόνες που δεν είναι παρά απλές καθημερινές στιγμές όμορφων, κοινών ακόμα και ασήμαντων οργανισμών της: ένα κοπάδι πρόβατα, μια πεταλούδα, ένα σκουληκάκι. Στο στερημένο και ταλαιπωρημένο σώμα και στη διψασμένη ψυχή του συντελούνται μαγικές μεταμορφώσεις και οι πιο απλές και κοινότυπες στιγμές του φυσικού κόσμου εξιδανικεύονται και αποκτούν ασύλληπτες διαστάσεις: γίνονται ένας πίνακας ζωγραφικής, μια κινηματογραφική ταινία, το όνειρο που βλέπεις με ορθάνοιχτα μάτια.

Ενώ όμως στη φύση η μεταμόρφωση αποτελεί δύναμη ζωής και δημιουργίας, αντιθέτως για τον ίδιο αποτελεί παραπλανητικό κάλεσμα που ενέχει τον κίνδυνο να τον παρεκτρέψει από το σκοπό στον οποίο έχει επιστρατεύσει και προσηλώσει τις (σωματικές και πνευματικές – ψυχικές) του δυνάμεις (την υπεράσπιση του Μεσολογγίου).

Σύμφωνα με τους φυσικούς νόμους η ζωή αποτελεί ένα δώρο που χαρίζεται, που προσφέρεται δωρεάν. Η αξία του δώρου αυτού έγκειται, σύμφωνα με την αξιολόγηση του Μεσολογγίτη, αποκλειστικά στο συνδυασμό του με την ελευθερία. Ζωή χωρίς ελευθερία είναι δώρον άδωρον. Έτσι ο πολιορκημένος Μεσολογγίτης αποφασίζει ότι ζωή με στέρηση της ελευθερίας είναι ένα δώρο άνευ αξίας, που ο ίδιος το αποποιείται και αποφασίζει να ριψοκινδυνεύσει τη ζωή του για να αποκτήσει και την ελευθερία. Το δώρο της ελεύθερης ζωής αυτό δεν ανήκει μόνο σε εκείνον, δεν έχει το δικαίωμα να το χαρεί μόνος του. Δικαίωμα σ' αυτό πρέπει να έχουν και οι επόμενες γενιές. Η κληροδότηση της ελεύθερης ζωής στις επόμενες γενιές προϋποθέτει ένα επικίνδυνο αγώνα για την κατάκτησή του. Έτσι ο μεσολογγίτης δεν μπορεί να κρατήσει για τον εαυτό του και μόνο τις ομορφιές της ζωής που στην παρούσα χρονική φάση, Άνοιξη, Απρίλης, παρουσιάζονται ιδιαίτερα δελεαστικές. Το εισιτήριο λοιπόν για το όνειρο ο υπερασπιστής του Μεσολογγίου διατάζει να το οικειοποιηθεί. Όσο κι αν στενάζει να βλέπει τη ζωή να του κλείνει προκλητικά και δελεαστικά το μάτι, ξέρει ότι για να συνεχιστεί να υπάρχει το όνειρο, θα πρέπει αυτός να κλείσει τα μάτια, να φράξει τα αυτιά του, να μην ακούει, να μη βλέπει, να μην παρασύρεται. Έτσι για κείνον αρχίζει η αντίστροφη διαδικασία: ατενίζει τη ζωή με λαχτάρα, γιατί ξέρει (είναι αποφασισμένος γι' αυτό) ότι το όνειρο θα το ζήσει για τελευταία φορά. Το αποποιείται, το αρνείται, γιατί έχει αποφασίσει όχι να απλά ζήσει, αλλά να ζήσει ελεύθερος, σε αντίθεση περίπτωση προτιμά το θάνατο. Ξέρει λοιπόν ότι το δώρο της ζωής της συνυφασμένης με την ελευθερία, που ανήκει εξίσου και στις γενιές που ακολουθούν, προϋποθέτει για το μεσολογγίτη να θέσει τη ζωή του σε θανάσιμο κίνδυνο για την εξασφάλισή της.

Στα αποσπάσματα που μας απασχολούν ο μεσολογγίτης βρίσκεται λόγω της σωματικής του εξασθένισης πολύ κοντά στο θάνατο. Ένα σώμα πολιορκημένο από εχθρούς εξωτερικούς (Τούρκοι) και εσωτερικούς (πεινά)...Μια ψυχή πολιορκημένη, περικυκλωμένη από ένα εχθρό διαφορετικό, γοητευτικό και γι' αυτό όχι λιγότερο επικίνδυνο: η ομορφιά και η χαρά της φύσης, που εκπροσωπεί τη ζωή την ίδια, λειτουργεί βιολογικά πολλαπλασιάζοντας την όρεξη για ζωή και παράλληλα αυξάνοντας την οδύνη του θανάτου. Ένας εχθρός

εσωτερικός, μέσα στο κάστρο, μέσα στο σώμα, μέσα στην ψυχή, ύπουλος, έτσι που η ήττα ενδέχεται να προέλθει ένδοθεν. Τότε η ήττα ισοδυναμεί με προδοσία. Έτσι το ηθικό δίλημμα που αντιμετωπίζει ο άνθρωπος αποκτά άλλες διαστάσεις και η τελική επιλογή, η αντίσταση προσδίδει ανυπέβλητη αξία στη θυσία.

Ο υπερασπιστής του Μεσολογγίου είναι λοιπόν διπλά πολιορκημένος: από εξωτερικούς και εσωτερικούς εχθρούς. Ο πολιορκημένος Μεσολογγίτης στερείται την ελευθερία του σώματος του από εξωτερικούς παράγοντες (Τούρκοι, πείνα), διατηρεί όμως την ελευθερία της ψυχής του, διατηρεί την αυτονομία της βούλησής του, όσο είναι σε θέση να αποφασίσει από μόνος του.

Και καθώς το σώμα έχει σχεδόν παραιτηθεί υποκύπτοντας σε παράγοντες που περιορίζουν τις αντοχές του, η ψυχή έχει ανοίξει διάπλατα τα μάτια της να χαρεί το θαύμα της μεταμόρφωσης της φύσης στη φάση που από το θάνατο του χειμώνα περνά στην (ανα)γέννηση της άνοιξης. Λίγο πριν ο δικός του κύκλος ζωής κλείσει για πάντα, γίνεται μάρτυρας του κύκλου της ζωής που συνεχίζει την αιώνια ηρακλείτεια ανακύκλωσή του και που για μια ακόμη φορά έχει ήδη αρχινήσει. Μόνο που αυτή τη φορά αυτό τον κύκλο ίσως δεν μπορέσει, ίσως δεν προλάβει να τον παρακολουθήσει...

Μια επιστροφή στη φιλοσοφία των προσωκρατικών φιλοσόφων, στην πηγή, στη γέννηση, στην άνοιξη της σκέψης του ανθρώπου, όταν από το λήθαργο στον οποίο τον είχε οδηγήσει η μυθολογική και θρησκευτική θεώρηση οδηγείται στην πνευματική αφύπνιση με την αναζήτηση της πρώτης αρχής που δημιούργησε και διέπει το σύμπαν. Αυτού του φυσικού κόσμου τμήμα αποτελεί και ο άνθρωπος και διέπεται από τους ίδιους με αυτό νόμους.

Στο πλαίσιο του φυσικού ιωνικού υλοζωισμού στο οποίο προσωπικά εντάσσω και εγγράφω το κείμενο είναι απύουσα κάθε εξωτερική εξωφυσική δύναμη. Μερικά πράγματα παραμένουν αναπάντητα, δεν παρουσιάζει φανερά όμως ο ποιητής μια ανώτερη δύναμη που λέγεται Θεός. Η εξωφυσική δύναμη που συμμετέχει ως δευτερος και ανώτερος αφηγητής, ο αλαφροϊσκιωτος, είναι ανθρώπινη δύναμη με ξεχωριστές ικανότητες, ένα χαρισματικό πρόσωπο και όχι μια εξολοκλήρου εξωφυσική δύναμη. Κι έτσι όμως δεν εμπνέει την εμπιστοσύνη του αναγνώστη για την εγκυρότητα της πληροφόρησης που παρέχει.

Απόψεις του **Ηράκλειτου** για αέναη κίνηση και αλλαγή που υπονοείται στον κύκλο της φύσης και των εποχών. Η κίνηση αυτή παρουσιάζεται και ως αντιπαράθεση αντίθετων δυνάμεων, που βρίσκονται σε σύγκρουση μεταξύ τους (πρόκληση της φύσης – η αντίσταση στον πειρασμό) και που τελικά καταφέρνουν να οδηγήσουν σε ισορροπία και αρμονία (παλίντροπος αρμονία), που επιτρέπει στον κόσμο να συνεχίσει τη πορεία του.

Το ποίημα παρακολουθεί τη στιγμή της σύγκρουσης, τότε που επέρχεται ο **πόλεμος πατήρ πάντων**, όταν ο Μεσολογγίτης βρίσκεται να παραδέρνει μεταξύ αντίπαλων δυνάμεων μέσα του και έξω του φιλικές και εχθρικές προς αυτόν που τον κάνουν να μη γνωρίζει πια τίποτα, να μην είναι σίγουρος για τίποτα μέχρι να κατασταλάξει, οπότε αυτή η ισορροπία, η παλίντονος αρμονία, είναι η ισορροπία που επιτρέπει στον ηθικό κόσμο να συνεχίσει

να υπάρχει, και μέσω του θανάτου του Μεσολογγίτη και της θυσίας του. Αρχικά φαίνεται να υπερτερεί η πρώτη, η ιστορική επιλογή όμως ανέδειξε ισχυρότερη τη δεύτερη.

Ο πόλεμος, ο πατήρ πάντων, ανακάτεψε τα στοιχεία της φύσης, έκανε τον κύκλο τους για μια ακόμα φορά, και έστω και αν ο κύκλος τελειώνει, για κάποιους η ανακύκλωση θα συνεχίσει αιώνια να υπάρχει εξασφαλίζοντας την ισορροπία με δυνάμεις που επεμβαίνουν μέσα από την ίδια τη φύση, χωρίς όμως ο άνθρωπος να καταφέρνει να τις εντοπίζει και να τις κατανοεί. Αυτό είναι το μεγάλο μυστήριο γι' αυτόν, το άγνωστο, αυτό που βρίσκεται πέρα από τις γνωστικές του δυνατότητες. Πώς κατάφερε ο μεσολογγίτης να αναμετρηθεί με ανώτερες από αυτόν δυνάμεις και να βγει νικητής; Αυτό ούτε ο μεσολογγίτης αγωνιστής ούτε ο ποιητής ούτε ο αναγνώστης δεν το γνωρίζουν με σιγουριά, γι αυτό ο ποιητής δε βάζει τον ήρωά του να κάνει ασύστατες υποθετικές εκτιμήσεις παρασύροντας σ' αυτές και τον αναγνώστη. Καθένας θα δώσει τη δική του απάντηση, αλλά το πλήθος των διαφορετικών απαντήσεων ουσιαστικά ισοδυναμούν με απουσία απάντησης.

Σ' αυτό το σημείο θα έμπαινα στον πειρασμό να θυμηθώ την άποψη του **Θαλή** ότι η αρχή του κόσμου είναι το νερό εντοπίζεται ως βασική θέση στο στίχο:

Με χίλιες βρόσες χύνεται με χίλιες γλώσσες κραίνει

Αλλά και βασικές εικόνες και των δυο αποσπασμάτων διαθέτουν ως φόντο τον υδάτινο ορίζοντα

Λευκό βουνάκι πρόβατα...εσόμιξε με τα' ουρανού τα κάλλη.

Και μες στης λίμνης τα νερά...στον άγριο κρίνο.

Νερά καθάρια ...και κάνουν σαν αηδόνια.

Αλλά στης λίμνης το νερό... στον άγριο κρίνο.

Το ποίημα κινείται σε ένα υγρό κόσμο ή εμποτισμένο από την υγρασία, επομένως και ιδανικών συνθηκών ανάπτυξης και συντήρησης της ζωής: ο λιμναίος χώρος από τη μια (λιμνοθάλασσα) και εξαιτίας της άπνοιας ο χερσαίος χώρος πρέπει να δέχεται την υγρασία που αιωρείται από τη λιμνοθάλασσα. Στο Γ' σχέδιασμα υπάρχει πάλι η λιμνοθάλασσα, ενώ στο χερσαίο τα νερά παρουσιάζουν έντονη κινητικότητα. Ο κόσμος του νερού, που αποτελεί φιλοσοφικά και επιστημονικά το υπόβαθρο για τη συντήρηση της ζωής, αποτελεί για τον ποιητή τον καμβά όπου θα στήσει το παιχνίδι της σύγκρουσης ανάμεσα στη ζωή και στο θάνατο. Το παιχνίδι των αντιθέσεων και των συγκρούσεων αποτελεί παραδοσιακά το σκηνικό της τραγωδίας που φιλοξενεί τις διαδραματιζόμενες εντάσεις.

Το φιλοσοφικό σύστημα όμως που έχει κερδίσει στη συνείδηση του ποιητή και των ηρώων του φαίνεται να είναι η ηθική φιλοσοφία του **Καντ**. Ο Καντ προσπάθησε να λύσει το γόρδιο δεσμό που είχε οδηγήσει σε αδιέξοδο το φιλοσοφικό στοχασμό μεταξύ ιδεαλισμού και ρεαλισμού, (αν δηλαδή η πραγματικότητα υπάρχει ανεξάρτητα από το υποκείμενο που την προσλαμβάνει) υποστηρίζοντας ότι, κι αν δεν ξέρω ότι υπάρχει η πραγματικότητα, μπορώ να σκεφτώ ότι υπάρχει. Ο μεσολογγίτης, κι αν ακόμα δεν μπορεί να επιβεβαιώσει ότι υπάρχει η κορασιά, μπορεί να σκεφτεί ότι υπάρχει, που τη δημιούργησε η νόησή του, υπάρχει ως ένα πλάσμα της νόησής του, μια παραίσθηση ή ακόμα περισσότερο μια ψευδαισθηση. Η πιστοποιημένη σιγουριά εξάλλου δεν εξασφαλίζεται ούτε για τον Καντ ούτε για κανένα άλλο φιλόσοφο με κανένα λογικό τρόπο. Η έγκυρη γνώση όπως παρου-

σιάζεται τόσο από την επιστήμη όσο και από τη θρησκεία, στηρίζεται σε δεδομένα, τα αξιώματα και το δόγμα αντίστοιχα, ενώ η φιλοσοφία που αναζητεί την αλήθεια δεν μπορεί να στηριχτεί πουθενά και δεν της μένει παρά να κάνει ένα τόσο μαγικό, όσο και βασανιστικό ταξίδι αναζήτησης της πραγματικότητας και της αλήθειάς της.

Ο υπερασπιστής του Μεσολογγίου είναι, όπως προανέφερα, διπλά πολιορκημένος: από εξωτερικούς και εσωτερικούς εχθρούς. Ο πολιορκημένος Μεσολογγίτης στερείται την ελευθερία του σώματός του από εξωτερικούς παράγοντες (Τούρκοι, πείνα), διατηρεί όμως την ελευθερία της ψυχής του, διατηρεί την αυτονομία της βούλησής του, όσο είναι σε θέση να αποφασίσει από μόνος του. Παραμένει ελεύθερος εφόσον (σύμφωνα και με τον Καντ) η εσωτερική του αυτοδέσμευση διασφαλίζει την αυτονομία της βούλησης, η οποία τελικά ταυτίζεται με την ελευθερία. Το θέμα της ελευθερίας του όμως δεν είναι τόσο απλό. Στο πλαίσιο της ελεύθερης, δηλαδή αυτόνομης επιλογής δέσμευσης, είναι ταυτόχρονα υποχρεωμένος και δεσμευμένος να ακολουθήσει ρητά και κατηγορηματικά την απόφαση που μόνος του επέλεξε: έτσι η ελευθερία του μεταμορφώνεται σε μια αδυσώπητη κατηγορική προσταγή, την οποία πάση θυσία θα πρέπει να εκτελέσει.

Τώρα όμως και η εσωτερική ελευθερία του απειλείται και μάλιστα από ένα εχθρό που μεταφέρεται από έξω μέσα του, έσωθεν: τον πειρασμό που ονομάζεται ζωή στην πιο ισχυρή, γοητευτική και παραπλανητική εκδοχή της: τον έρωτα. Η κατάσταση από δραματική εξελίσσεται σε τραγική. Το σώμα του σχεδόν παραδομένο και υποταγμένο. Το μυαλό και η ψυχή του έτοιμες να παραδώσουν την τελευταία τους αντίσταση. Ο εχθρός βρίσκεται μέσα του. Ένας εχθρός αόρατος, ύπουλος, χειρότερος από κάθε άλλο. Μια άλωση έσωθεν. Μια προδοσία. Πώς να τον πολεμήσει; Πώς να πολεμήσει τον ίδιο του τον εαυτό; Πώς θα κατορθώσει να διατηρήσει την ελευθερία του; Πώς θα μπορέσουν να υπερिσχύσουν οι ατομικές του δυνάμεις κατά την αναμέτρηση με τις δυνάμεις του φυσικού σύμπαντος;

Στη δεύτερη προσπάθεια του ποιητή να παρουσιάσει τις εσωτερικές συγκρούσεις του ήρωά του τον τοποθετεί στο χρονικό πλαίσιο της νύχτας. Ο κύριος αφηγητής παρουσιάζεται ως αφηγητής άνθρωπος, που με τις ανθρώπινες δυνατότητές του (αισθήσεις) αντιλαμβάνεται την πραγματικότητα: ένα μέρος του ποιήματος (νύχτα) 1-10 και ένα άλλο μέρος (μέρα), όπως μπόρεσε να το αντιληφθεί μπορεί να το παρουσιάσει. Μόνο που στην περίπτωση αυτή, ενώ η προσωπική συμμετοχή του ήρωα στα γεγονότα έπρεπε να προσδίδει την αξιοπιστία του αυτόπτη μάρτυρα, η χρονική βαθμίδα που διαδραματίζονται τα γεγονότα, με την περιορισμένη ορατότητα που συνεπάγεται ο χρόνος του σκότους, ακυρώνει την εγκυρότητα της, καθώς μάλιστα οι πηγές γνώσης του μεσολογγίτη αποδυναμώνονται ακόμα περισσότερο, γιατί η φυσική κατάσταση του εξασθενημένου από την πολιορκία μεσολογγίτη τον καθιστά αναξιόπιστο μάρτυρα.

Εκτός των άλλων η νύχτα αυτή δεν είναι μια συνηθισμένη νύχτα: μια ασυνήθιστη, αφύσικη ησυχία επικρατεί: τόση ησυχία που ακόμα και ο πιο ανεπαίσθητος ήχος των νερών που κυλούν μπορεί να ακουστεί. Η ζέστη, αφύσικη και αυτή, επιτρέπει στα νερά να κουβαλήσουν από τα μέρη που κυλούν τις μυρουδιές και να μοσχοβολήσουν την ατμόσφαιρα. Μια αφύσικη λοιπόν ζέστη και ησυχία, σχεδόν άπνοια, τέτοια που έχει παρατηρηθεί ότι

συμβαίνει πριν από κοσμογονικές μεταβολές: πριν από ένα σεισμό π.χ., όταν η γη ετοιμάζεται να εξωτερικεύσει τις εσωτερικές της δυνάμεις.

Γι αυτό η νύχτα αυτή δεν μπορεί εύκολα να ξεχαστεί. Όχι όμως ότι είναι εύκολο και να αφηγηθεί κάποιος τα γεγονότα της. Ο Μεσολογγίτης καταπονημένος στο σώμα κινδυνεύει να έχει παραισθήσεις: εκτός από την εξασθένηση των αισθήσεών του, η νόσηση, η δεύτερη πηγή γνώσης, που επεξεργάζεται το εμπειρικό υλικό που προσφέρουν οι αισθήσεις, τίθεται σε κατάσταση αποδιοργάνωσης. Με λίγα λόγια και οι δύο πηγές γνώσης, αισθήσεις και νόσηση, καθίστανται ανεπαρκείς και για το μεσολογγίτη προκύπτει αυθόρμητα το ερώτημα: πώς μπορώ να πω ότι υπάρχει κάτι, όταν δεν μπορώ να το γνωρίσω; Δηλαδή η φεγγαροντυμένη είναι μια υπαρκτή παρουσία ή απλά ένα πλάσμα του νου;

Αναγνωρίζοντας τα περιορισμένα γνωστικά του εργαλεία, ή καλύτερα επειδή δεν τα εμπιστεύεται, ο σκεπτικισμός του τον οδηγεί σε έναν που υποθέτει ότι διαθέτει πιο αξιόπιστα γνωστικά μέσα: τον αλαφροϊσκίωτο.. Ο αφηγητής με τις περιορισμένες ανθρώπινες δυνατότητες ζητά ανήμπορος τη βοήθεια ενός χαρισματικού προσώπου, το οποίο ξεπερνά κατά πολύ το συνηθισμένο ανθρώπινο μέτρο, έτσι ώστε να δώσει με την έκτη του αίσθηση, με το χάρισμα που διαθέτει, και που υπερβαίνει τις δικές του ανεπαρκείς ή αχρηστευμένες πηγές γνώσης την παρουσίαση της νύχτας. Αλλιώς ο Μεσολογγίτης αφηγητής κινδυνεύει να πιστέψει ότι κοντά στο σώμα που τον προδίδει από την κούραση, την πείνα και την ταιλωπωρία, τον προδίδει και η ψυχή, με αποτέλεσμα να συγχέει τα όρια πραγματικού και μη πραγματικού. Κοντά σ' αυτό αναρωτιέται και για την ψυχική του υγεία. Μια ικετευτική παράκληση (καλέ) για να τον βγάλει από τη δύσκολη θέση:

Πες τα εσύ, καλέ μου. Έτσι ήταν ή μήπως εγώ ...τρελάθηκα;

Ο αλαφροϊσκίωτος αφηγητής καλείται να περιγράψει και να αφηγηθεί γεγονότα που συνέβησαν τον ίδιο χρόνο και που παραπάνω αποδόθηκαν από το μεσολογγίτη αφηγητή που είναι δρων πρόσωπο, αυτόπτης μάρτυρας. Η ετυμηγορία εκείνου συμφωνεί με τη δική του, την επιβεβαιώνει και τη συμπληρώνει. Οι αφηγήσεις τους στη βάση τους συμφωνούν: ναι, αυτή τη νύχτα κυριαρχούν τα θαύματα και τα μάγια, που ένας κοινός άνθρωπος, ο μεσολογγίτης υπερασπιστής - αφηγητής, δεν μπορεί να αντιληφθεί εξαιτίας των περιορισμένων ανθρώπινων ιδιοτήτων του· ναι, η νύχτα αυτή με πανσέληνο είναι το ιδανικό περιβάλλον για αφύσικα ή υπερφυσικά γεγονότα, για μαγικές τελετουργίες (π.χ. πρωτόγονων - μη λογοκρατούμενων λαών), για οράματα και οπτασίες που υπερβαίνουν ή ακυρώνουν τη δύναμη της λογικής. Το ατάραχο (η κορασιά) τaráσσει (ανακατώνει) το στρογγυλό φεγγάρι, ο μεγάλος ισχυρός πλανήτης τaráσσεται από τη γυναικεία ανθρώπινη παρουσία: μια εξωτική παρουσία που αναδύεται από τα σπλάχνα της γης, μια εξωτερική παρουσία των δυνάμεων της φύσης που τείνει να συγκλονίσει τους πάντες, πόσο μάλλον τον αδυνατισμένο και αδύναμο υπερασπιστή του Μεσολογγίου.

Ο μεσολογγίτης υπερασπιστής είναι φυσικό να τα 'χει χαμένα. Δεν μπορεί να αρθρώσει κουβέντα γι' αυτή τη μαγική φαντασμαγορία που αλλάζει τους νόμους της φύσης, που κάνει το φεγγάρι να τρέμει, που κάνει τα φυλλοκάρδια του να σπαρταρούν. Εκείνο όμως που περισσότερο τον ανησυχεί είναι ότι αυτή η δύναμη της φύσης που τον συγκλονίζει βγαίνει από μέσα του και αυτό είναι που τον κάνει πιο αδύναμο. Είναι που συνειδητοποιεί ότι η δύναμη που αναστατώνει τη φύση και την ωθεί να εξωτερικεύσει τις δυνάμεις

της (Άνοιξη, Έρωτας) και που αισθητοποιείται, μορφοποιείται, υλοποιείται, μεταμορφώνεται σε μια κορασιά (προσωποποίηση της νιότης = άνοιξης, του έρωτα) είναι η ίδια δύναμη που υπάρχει μέσα του και ζητά διέξοδο να εκφραστεί, εφόσον και ο ίδιος αποτελεί μέρος της φύσης και ισχύουν και γι' αυτόν οι ίδιοι νόμοι και δυνάμεις.

Όμως ο νέος αυτός αφηγητής, ο αλαφροϊσκιωτος, είναι επίσης αναξιόπιστος, όσο κι αν με απόλυτη σιγουριά αφηγείται τα γεγονότα της νύχτας: τα γνωστικά του μέσα, η πηγή της γνώσης παρουσιάζονται έγκυρα και πέρα από κάθε αμφισβήτηση, όχι όμως και η ουσία του, η ύπαρξή του, η οποία φέρει αυτή την πηγή γνώσης. Άρα αυτομάτως η γνώση που προσφέρει ο αλαφροϊσκιωτος είναι αναξιόπιστη, περισσότερο μάλιστα από εκείνη του Μεσολογγίτη αφηγητή και μεσολογγίτη υπερασπιστή.

Έτσι ο αναγνώστης που βρίσκεται έξω από το χώρο και το χορό των πραγμάτων, αν και σε κάποια φάση είχε παρασυρθεί, καταλήγει ότι και οι δύο αφηγητές είναι εντελώς αναξιόπιστοι, και αυτό το ξεκαθάρισμα έγινε όταν ο ίδιος ο αναγνώστης μπόρεσε να χρησιμοποιήσει τη νόηση, κινούμενος από περισσότερο αξιόπιστες πηγές από εκείνες των αισθήσεων. Σε ένα χώρο όχι βιωματικό, αν και ο ποιητής με τα πρόσωπα που δημιούργησε κατάφερε αρχικά να τον παρασύρει. Μπόρεσε να φτάσει σε αυτό το συμπέρασμα ώρα ίσως αρκετή, αφού κατάφερε να ηρεμήσει τους άτακτους χτύπους της καρδιάς του, να βάλει σε τάξη τις σκέψεις του, να περιορίσει τη φαντασία του. Και ξυπνώντας κι αυτός σε μια άλλη μέρα, εκείνη της λογικής, θα τα έχει το ίδιο χαμένα με το μεσολογγίτη τόσο αφηγητή όσο και υπερασπιστή, θα μπορεί με ανακούφιση να ομολογήσει «ουφ! ένας εφιάλτης ήταν και πέρασε» ή «τι κρίμα! ένα όνειρο ήταν μόνο».

Ο μεσολογγίτης υπερασπιστής βιώνει δραματικά αυτό το συσχετισμό. Το ίδιο και ο Μεσολογγίτης αφηγητής, αλλά και ο αλαφροϊσκιωτος αφηγητής, και μάλιστα σε μεγαλύτερο βαθμό και ένταση. Το ίδιο και ο αναγνώστης, εφόσον ως άνθρωπος διέπεται από τους ίδιους νόμους. Έτσι φυσιολογικά ο αναγνώστης εισάγεται μέσα στο πλαίσιο του ποιήματος, εφόσον η υποβλητική ατμόσφαιρα του ποιήματος δημιουργείται και μέσα του, εφόσον βιώνει την ίδια συναισθηματική κατάσταση που βιώνει και ο Μεσολογγίτης. Ως εκ τούτου δικαιώνεται η κρίση ότι ο Σολωμός δεν περιγράφει απλά την πραγματικότητα, αλλά με τις αισθητικές του επιλογές δημιουργεί την πραγματικότητα ως μια άλλη πραγματικότητα. Το συμπέρασμα στο οποίο θα καταλήξει είναι προϊόν της προσπάθειας του ποιητή να τον παρασύρει στον αληθινό ή πλαστό κόσμο της ποίησης, με δυσδιάκριτα τα μεταξύ τους όρια. Τελικά ο αναγνώστης αναρωτιέται πόσο πραγματική ή πλαστή είναι η πραγματικότητα της ποίησης ή πότε καταφέρνει η ποίηση να γίνει μια πραγματικότητα ή την υπερβαίνει εκτός πραγματικότητας, ως ο χώρος του απίθανου και του ασύστατου και παρανοϊκού ή είναι μια υπέρβαση, η πραγματικότητα που δημιουργεί ο ποιητής, και στην οποία παρασύρει τους άλλους μέσα από τους μυστήριους, μυστικούς και μυστηριακούς δρόμους της ποίησης.

Ας κάνω μια άλλη, πολύ τολμηρή πρόταση ανάγνωσης. Η λιμνοθάλασσα κατά μια άλλη θεώρηση δεν είναι παρά ένας κόλπος και με τη γεωγραφική του έννοια και με τη βιολογική - ιατρική - ανατομική του έννοια, του χώρου που αποτελεί εισαγωγή για τη δημιουργία της ζωής. Η υγρή παρουσία, συνώνυμο της ζωής, είναι πανταχού παρούσα, είναι ο

λιμνάζων υγρός χώρος του έρωτα, της διαδικασίας που δημιουργεί τη ζωή. Θα μπορούσαν οι στίχοι να περιγράφουν εκτός από την κίνηση χερσαίων υδάτων μια ερωτική πράξη; Μια ερωτική πράξη που συντελέστηκε στην πραγματικότητα ή στο μυαλό του Μεσολογγίτη υπερασπιστή τις άγονες μοναχικές απελπισμένες στιγμές που σκέφτεται αυτό που πρόκειται να χάσει και θέλει να το απολαύσει για τελευταία φορά, να κρατήσει από τη ζωή το καλύτερο δώρο της, το δώρο από το οποίο προέρχεται η ίδια η ζωή; Δεν μπορώ να μπω στον πειρασμό να κάνω την αντιστοίχιση λέξεων και σημασιών, αλλά με μια τολμηρή, όχι όμως και χυδαία προσπάθεια ας προσπαθήσουμε να το προσεγγίσουμε. Ούτως ή άλλως η χυδαιότητα στον έρωτα προκύπτει όταν αποκαλύπτονται πράγματα που θα έπρεπε να είναι υπαινικτικά για να δημιουργήσουν πρωτίστως την ατμόσφαιρα. Διατηρούμενα στο σκοτάδι, στη σιωπή των λέξεων ή κρυπτόμενα κάτω από το σεντόνι μιας αλληγορίας αφήνει χωρίς συστολές, ντροπές, φόβους και ενοχές να ξεσπάσει το ηφαιστειο του πάθους.

Συμμετοχή όλων των αισθήσεων εκτός της όρασης, της πιο υποτονικής κατά τη διάρκεια μιας ερωτικής συνεύρεσης.

Τρέχουν εδώ τρέχουν εκεί: οι επαναλαμβανόμενες ρυθμικές κινήσεις

Και κάνουν σαν αηδονία: Ο ήχος

Νερά καθάρια και γλυκά: η γεύση

και παίρνουνε το μόσχο της: η όσφρηση

και αφήνουν τη δροσιά τους: η αφή

Οι λέξεις *φούντωσε* και *λιγοθυμισμένος* μπορούν να αναγνωστούν με τολμηρή ερωτική σημασία, καθώς ο έρωτας είναι ταυτόχρονα μια δύναμη και μια αδυναμία που σε παρασύρει αφήνοντάς σε ξέπνοο, έχοντας χάσει την επαφή σου με την πραγματικότητα που αναγνωρίζεις με τη λογική, καθώς έχουν κυριαρχήσει οι αισθήσεις αγγίζοντας ή υπερβαίνοντας τα όρια αντοχής τους.

Αν λοιπόν την άλλη μέρα ο Μεσολογγίτης μεθυμένος και παραλοϊσμένος από τον έρωτα, που από μόνος του, πέρα από τους άλλους αρνητικούς παράγοντες που αντιμετωπίζει, θα ήταν αρκετός να τον κάνει να χάσει το μυαλό του, τα έχει εντελώς χαμένα, γιατί η μαγική νύχτα που πέρασε με την κορασιά που αναδύθηκε σαν οπτασία τον έκανε να χάσει τόσο πολύ το μυαλό του, ώστε να μην μπορεί να διακρίνει τι είναι αληθινό και τι όχι... Όταν η δύναμη του αισθήματος τη στιγμή που το σώμα είναι σχεδόν εξαϋλωμένο από τις καταπονήσεις παραδίδεται σε κάτι που είναι πέρα από τις δυνάμεις του να του αντισταθεί... το ερώτημα για τον αναγνώστη παραμένει αναπάντητο: ήταν μια ερωτική μορφή που έζησε ή φαντάστηκε ο Μεσολογγίτης; Για τον ίδιο τον αναγνώστη αυτό βέβαια δεν έχει καμιά σημασία, γιατί ο ίδιος βιώνει την ερωτική ατμόσφαιρα κατά την ανάγνωση, είτε αυτή συντελέστηκε ή ήταν απλό προϊόν της φαντασίας του μεσολογγίτη ήρωα.

Θα μπορούσε βέβαια να αναρωτηθεί κανείς γιατί ο ποιητής επιλέγει αυτή τη στιγμή, λίγο πριν από το θάνατο, όπως μαρτυρεί το σχεδόν εξαϋλωμένο από τις κακουχίες σώμα του, να υποβάλλει τον ήρωά του στον πειρασμό του έρωτα, και όχι σε μια άλλη φάση, πολύ νωρίς κατά το χρόνο της πολιορκίας, όταν θα είχε και νόημα να υποκύψει στον πειρασμό, ώστε να μη χρειαστεί να υποφέρει τόσες ταλαιπωρίες, επιλέγοντας να ζήσει προδίδοντας την απόφασή του. Γιατί λοιπόν ο έρωτας τοποθετείται μια στιγμή πριν από το θάνατο;

Γιατί, θα έλεγε κανείς, ο έρωτας είναι η εντονότερη έκφανση της ζωής, η πηγή της ζωής, η πιο δελεαστική στιγμή της, ο μεγαλύτερος πειρασμός, που στην κατάσταση του πλήρως εξαντλημένου μεσολογγίτη θα στοιχημάτιζε κανείς ότι ο ήρωας θα υπέκυπτε πολύ εύκολα, χωρίς αντίσταση, σε μια προσπάθεια να γευτεί άπληστα την τελευταία γουλιά, την πιο γευστική, από το ποτήρι της ζωής. Όμως η γουλιά αυτή είναι τόσο δελεαστική που δε σε αφήνει να κρατήσεις το μέτρο, που δε θα σε αφήσει να αρκεστείς στη μια γουλιά, αλλά θα σε οδηγήσει να ρουφήξεις ολόκληρο το ποτήρι. Είναι εκείνη που σου θυμίζει τη ζωή, τη ζωή που αποφάσισες να αρνηθείς, μια συνήθεια που προκαλεί εθισμό και δεν μπορείς εύκολα να απορρίψεις. Εδώ κρίνονται όλα. Ή όλα ή τίποτα.

Τώρα την τελευταία στιγμή, λίγο πριν από τις τελευταίες ανάσες, η τραγική ομορφιά που δε σε αφήνει σε ησυχία, που παίζει με τα βάσανα και τις αδυναμίες σου, σου θυμίζει ότι και το σκουληκάκι είναι πιο σημαντικό από σένα, *(το σκουληκάκι βρίσκεται σ' ώρα γλυκιά κι εκείνο)* γιατί θα συνεχίσει να ζει και να απολαμβάνει αυτό που εσύ σκοπεύεις να χάσεις, που οι ηθικές σου επιταγές σκληρές και αδυσώπητες έχουν ορίσει, έρχεται να σε βασανίσει δοκιμάζοντάς τις, τολμώντας να σταθεί ανάμεσα σε σένα και στις επιλογές σου, ανάμεσα στη ζωή σου και την ηθική σου, δίπλα στη ζωή, αντίθετος στο θάνατο, μια απατηλή και παραπλανητική φωνή, ή η ίδια η φωνή της ζωής που κραυγάζει «ζήσε με κάθε τρόπο», «ζήσε» φωνάζει, «η ζωή είναι όμορφη, είναι δική σου, έχεις δικαιώματα, δεν έχεις μόνο υποχρεώσεις». «Σκέψου τις επόμενες γενιές» φωνάζει η φωνή της συνειδησής σου, αλλά η πρώτη φωνή έχει μια φρενήρη ένταση και δύναμη απέναντι σε σένα τον τόσο αδύναμο που παραπαίεις και μόνο από το σκίρτημα της ομορφιάς, που τα μάτια αλληθωρίζουν και περιορίζουν τον οπτικό σου ορίζοντα και σε περιορίζουν σε μια εγωιστική και ατομικιστική θεώρηση, να νοιαστείς μόνο για τον εαυτό σου περιορίζοντας τη χρονική οπτική, προσανατολίζοντάς σε στο παρόν και απομακρύνοντας λυτρωτικά το μέλλον, συγκρατώντας σε στο εδώ και απορροφώντας σε από αυτά που συμβαίνουν ένα μέτρο δεξιά σου, όπου οι άλλοι άνθρωποι παύουν να υπάρχουν και υπάρχουν μόνο εσύ και το σώμα ή η ψυχή σου.

Ήταν έξυπνο εκ μέρους του ποιητή να βασανίσει τόσο πολύ τον ήρωά του και τον αναγνώστη υποβάλλοντας τον στα διλήμματα του ήρωα. Έτσι κατάφερε να δώσει με δραματικότητα τις εσωτερικές συγκρούσεις που βιώνει ο μεσολογγίτης αγωνιστής, ο μεσολογγίτης άνθρωπος και να κάνει και τον αναγνώστη, επίσης άνθρωπο, να βιώσει από απόσταση αναπνοής τα ίδια διλήμματα, τοποθετώντας τη ζωή του ήρωα στα όριά της: ανάμεσα στον έρωτα και το θάνατο: τον έρωτα ως δημιουργό της ζωής και αντίθετο του θανάτου, αλλά και ως παράγοντα που συγκεντρώνει όλα τα αντιφατικά χαρακτηριστικά, γιατί από μόνος του ο έρωτας συγκεντρώνει στοιχεία και χαρακτηριστικά και των δύο, και της ζωής και του θανάτου, και της γέννησης και της καταστροφής.

Το ύπουλο παιχνίδι της φύσης που παίζεται πίσω από την πλάτη σου, που σε ρβίρεται τόσο γλυκά, ώστε να σε παρασύρει και να μην μπορείς να του αντισταθείς, που σου θυμίζει πόσο ανήμπορος είσαι μέσα στο είναι ή στο γίγνεσθαι, πόσο μικρός και ασήμαντος που σου δίνει τη δύναμη ή την ψευδαίσθηση ότι μπορείς να συνεχίσεις να ζεις και να παλεύεις, ότι μπορεί να σε σηκώσει από το σημείο που τρεκλίζεις και να σε υψώσει στα σύννεφα, να μειώσει το βάρος που σε έλκει στα πιο σκοτεινά κατάβαθα για να σε ανατινάξει στα ιλιγγιώδη ύψη μιας ηδονής, όπου η επαφή με την πραγματικότητα είναι αμφισβητήσιμη κι

όμως αποτελεί μια ισχυρή πραγματικότητα, αλλά μετά από λίγο δε θα υπάρχει τίποτα για να το θυμίζει. Είναι το μυστήριο που σε τυφλώνει, που σε παρασύρει, που σε αφήνει ξέπνοο, καταχτυπημένο από τα κύματα της πιο σφοδρής τρικυμίας σε μια ακτή, όπου δεν ξέρεις αν και πώς μπορείς να συμμαζέψεις τα κομμάτια της ζωής σου. Ανίκητος, μιας και δεν ξέρεις και δεν μπορείς να αποφασίσεις ποια πορεία να τραβήξεις στη ζωή σου, όταν όλες οι δυνάμεις σου έχουν τεθεί σε αχρηστία, όταν με μια ματιά, με μια εικόνα, με μια λέξη σε έχει αφοπλίσει με ένα πισώπλατο χτύπημα ενός θεού, που δεν τολμά να αναμετρηθεί κατάματα και καταπρόσωπο μαζί σου, γιατί δεν αντέχει να δει το «γιατί» να σχηματίζεται στα χείλη σου.

Στοιχειώνει τις μέρες και τις νύχτες σου, τις ώρες της περισυλλογής και της μοναξιάς σου, καθώς στη σκέψη του λυγίζεις και χάνεις το ρυθμό της αναπνοής και της ζωής σου. Που θυμίζει ότι είναι ανθρώπινος, τρωτός και ασήμαντος, με δυο αντίθετες και αντίρροπες δυνάμεις να τον τραβούν καθεμιά για λογαριασμό της, ένα βήμα πριν από το θάνατο με μια τρομερή αγάπη για ζωή. Ο στόχος που σε έλκει με την εκπληκτική του δύναμη και σε αποσυντονίζει από οτιδήποτε άλλο. Ουσιαστικός βάζοντας σε δεύτερη θέση όλα τα άλλα, η συντήρηση της ζωής και ο ανατροπέας του θανάτου, ζωτικός όσο και θανατηφόρος, καθώς οδήγησε αρκετούς σε αδιέξοδο, ώστε να θελήσουν να τερματίσουν τη ζωή τους. Που δεν έχει μέτρο και ισορροπία, αλλά και που χωρίς αυτόν ο κόσμος δεν μπορεί να βρει την ισορροπία του.

Εγωιστικός και συλλογικός: εκεί που τον ξεχνάς και έχεις ξεχάσει τον ίδιο σου τον εαυτό, σου θυμίζει ότι υπάρχει και ότι μαζί του υπάρχεις. Η μονομέρεια που αφορά όλες τις πλευρές της ζωής μας, αλλά και κοινός, η δύναμη που διατρέχει όλους τους οργανισμούς, αλλά και που ο καθένας τον βιώνει με το δικό του ξεχωριστό τρόπο. Κτητικός όσο και δοτικός, ώστε ξεχνάς τους άλλους γύρω σου που είσαι μόνος στην απέραντη έρημο της ζωής κι όμως τόσο πλήρης. Δημιουργικός –καταστρεπτικός, με την επιθυμία να εξωτερικεύσεις τον καλύτερο εαυτό σου μέσα από τις πιο σκοτεινές πλευρές του, καταλήγοντας όμως ορισμένες φορές να γίνεις ανήθικος.

Η δύναμη και η αδυναμία, μια δύναμη που την ελέγχεις ή που σε ελέγχει, καταγιγιστικός ή αργός, που βιώνεται στιγμιαία κεραυνοβόλα ή σε διαποτίζει και σε διαβρώνει σε βάθος χρόνου, το ερέθισμα που κάνει τη σκέψη να κινητοποιεί όλες τις δυνάμεις ή που αποπροσανατολίζεται και δεν μπορεί να συγκεντρωθεί, η συντήρηση της ζωής ή η ανατροπή όλων των δεδομένων, που μιλώντας σου για τα δικαιώματα επιλογών σου σου στερεί το δικαίωμα επιλογής.

Τρυφερός –βίαιος, ανθρώπινος και απάνθρωπος, ο λόγος για να ζεις -ο παραλογισμός της ζωής μας, βασανιστικός όσο και απολαυστικός, σιχαμερός όσο και όμορφος, επίπονος όσο και γλυκός, αναστάσιμος όσο και βυθιστικός, η ψευδαισθηση της ευτυχίας, η ψευδαισθηση της ύπαρξης ...

Πώς ο έρωτας έχει τη δύναμη αρχές και αξίες μιας ζωής να τις ανατρέψει και να τις αναποδογυρίσει σε μια στιγμή, να σε κάνει να αλλάξεις πορεία, να πάψεις να ξέρεις ποιος είσαι; Κι αυτή η τρομερή δύναμη έρχεται να αναμετρηθεί με ένα αδύναμο και πολλαπλά βαλλόμενο άνθρωπο τις τελευταίες στιγμές της ζωής του και μάλιστα με μια ύπουλη πα-

ρουσία κατά το χρόνο της νύχτας που οι αδυνατισμένες του σωματικές και ψυχικές δυνάμεις γίνονται ακόμα πιο αδύναμες. Όποιος έχει ζήσει έστω και μια στιγμή στη ζωή του την ερωτική παρόρμηση, δεν μπορεί να μην ταυτιστεί και να μην συμπάσχει με το Μεσολογγίτη και να μη βιώσει προσωπικά την τραγική πελαγοδρόμησή του κατά την τελευταία του μάχη, την πιο δύσκολη απ' όλες, από την οποία θα κριθεί και η έκβαση των άλλων.

Τελικά αυτή η ανεξήγητη, και γι' αυτό μαγική δύναμη του έρωτα που δε σε ρωτά, που σε παρασύρει, που αίρει τις αντιστάσεις σου, που ταξιδεύει τη φαντασία σου, που σε βυθίζει στο σκοτεινό στόμα της αβύσσου για να σε ανυψώσει στο πιο υψηλό σημείο, που σε απογειώνει τόσο, ώστε να μην ξέρεις πόση απόσταση χωρίζει τα πόδια σου από το έδαφος της πραγματικότητας, να μην ξέρεις τι είναι αλήθεια και τι ψέμα, που δεν ξέρει τι θα του φέρει η επόμενη στιγμή, αν θα είναι ζωντανός ή νεκρός, όσο όμως τον βιώνει βρίσκεται στο αποκορύφωμα των βιωμάτων του, είναι κοινή για όλους: για τον ποιητή, τον αφηγητή, τα πρόσωπα, τον αναγνώστη, δηλαδή για όλους τους εμπλεκόμενους στο πλαίσιο της ποιητικής και εξωποιητικής πραγματικότητας, αποδεικνύοντας ότι τελικά αυτός, ο έρωτας, είναι ο ποιητής πέρα από τον ποιητή, αυτός που τον εμπνέει να συνθέτει μαγικά ποιήματα και να μεταφέρει τους αναγνώστες στο μαγικό κόσμο.

Τελικά αποδεικνύεται ότι ο έρωτας είναι ο δημιουργός - ποιητής ορατών και αοράτων, όχι μόνο γιατί είναι αυτός που συμβάλλει στη συνέχιση των ορατών στοιχείων της ζωής, αλλά και ως αόρατη δύναμη που ωθεί τους ζώντες οργανισμούς να υπακούουν στην φυσική ή και υπερφυσική του δύναμη, που εξασθενίζει ακόμα και τη δύναμη του σώματος και της λογικής για τη διαιώνιση του είδους, αυτή που ενέπνευσε τον ποιητή να δημιουργήσει τον καμβά μέσα στον οποίο τοποθέτησε τα πρόσωπα και τις συγκρούσεις τους παρασύροντας στον κόσμο αυτό με μυστηριακό τρόπο και τον ίδιο τον αναγνώστη.

Παλιότεροι επιστήμονες μελετητές της ανθρώπινης ψυχοσύνθεσης ή ψυχοπάθειας εντοπίζουν την απαρχή πολλών προβλημάτων ή προσπαθούν να την ερμηνεύσουν ανάγοντας την στην πηγή του ερωτικού ένστικτου. Αν θεωρήσουμε το ερωτικό ένστικτο ως μια φυσική δύναμη πολύ ισχυρή με την οποία η φύση εξασφαλίζει τη διαιώνισή της, τότε εξ ορισμού ο ήρωας του ποιητή έχει χάσει τον αγώνα, έχει ηττηθεί, γιατί πώς μπορεί να είναι τόσο δυνατός ώστε να μπορεί να αναμετρηθεί με τις ισχυρότατες φυσικές δυνάμεις; Βέβαια ο άνθρωπος μπόρεσε αξιοποιώντας τις νοητικές του ικανότητες (λογική) να υποτάξει προς όφελος του το φυσικό κόσμο κάνοντάς τις πηγές ζωής, βιώνοντας έτσι το αίσθημα του ισχυρού στη φύση, όχι μόνο πάνω σε άλλα όντα, αλλά και των φυσικών δυνάμεων. Μόνο που στο ποίημα του Σολωμού ο άνθρωπος δε φαίνεται να είναι ο ισχυρός που μπορεί να επιβάλλει το λογιστικόν στο θυμοειδές, τη λογική στα κατώτερα ένστικτα. Παρουσιάζεται τρομερά καταπονημένος και αδύναμος. Πρόκειται για έναν εξ ορισμού άνισο και επομένως χαμένο αγώνα. Αν ο κόσμος υπάρχει έτσι όπως τον αντιλαμβάνεται νοητικά το υποκείμενο (ιδεαλισμός) με τα δικά του μέσα και έχει προαποφασίσει ότι χωρίς αυτόν δεν υφίσταται, τότε αυτός είναι ο ισχυρός. Ο ιδεαλισμός όμως ενώ είναι η προσωπική θεώρηση των πραγμάτων, συνεπάγεται μια αλλοίωση της πραγματικότητας, όπως την αντιλαμβάνεται το υποκείμενο. Εκείνο έχει λοιπόν τον έλεγχο σε όσα συμβαίνουν. Ο πειρασμός θα τον αναγκάσει να χάσει τον έλεγχο ή θα τον οδηγήσει να δει τα πράγματα κάτω από μια

άλλη οπτική. Το ερώτημα είναι: τι δύναμη αποτελεί ο έρωτας: εσωτερική ή εξωτερική του υποκειμένου; Ο έρωτας ως δύναμη της φύσης στην οποία εντάσσεται το υποκείμενο δεν αναιρεί τον ιδεαλισμό. Μπορεί λοιπόν ο ήρωας να βλέπει ερωτικά την πραγματικότητα που δημιουργήσε, ή δημιουργεί μια ερωτική πραγματικότητα όπου όμως αυτή ενέχει τον κίνδυνο καταστροφής του ίδιου, σωτηρίας βέβαια του σώματος, ανατροπή όμως των αποφάσεών του, κοντολογίς το εγώ καταστρέφει το ίδιο το εγώ από το οποίο εξαρτάται η πραγματικότητα.

Ο έρωτας είναι δύναμη ζωής, ταυτόχρονα όμως είναι και δύναμη αντίθετη στη συλλογική ζωή στην οποία έχει δώσει νόημα και έχει αφιερώσει το σκοπό του και έχει δει το νόημα της ζωής του ο μεσολογγίτης. Ο ποιητής παρουσίασε όχι την άρνηση του πειρασμού, όχι την νίκη κατά του πειρασμού ούτε και την υποταγή στον πειρασμό. Παρουσίασε τον ίδιο τον πειρασμό, την πρόκλησή του, τον κίνδυνο που ενέχει στην ανατροπή του ηθικού οικοδομήματος που επηρεάζει το άτομο, το σύγχρονο περιβάλλον του, αλλά και το διαχρονικό και οικουμενικό περιβάλλον του.

Ο έρωτας δρα ως αποπροσανατολιστικός παράγοντας όχι μόνο γιατί τον παρεκτρέπει από το στόχο, αλλά και γιατί αναιρεί ολόκληρο τον κώδικα ηθικής συμπεριφοράς του που δίνει το προβάδισμα στο σύνολο, στο κοινό συμφέρον και όχι στην ικανοποίηση ταπεινών ενστίκτων. Ο ποιητής θεωρεί ότι μια ζωή χωρίς ηθικές αξίες δεν είναι ζωή που αξίζει να ζει κανείς, άποψη που εννοείται πίσω από τη φράση ελευθερία ή θάνατος, δηλαδή ή επίτευξη της ηθικής αξίας της ελευθερίας ή θάνατος. Όμως η ηθική αξία της ελευθερίας θα συνεχίσει να υπάρχει όταν δε θα υπάρχει ο άνθρωπος να την υπερασπίζεται, εφόσον θα έχει πεθάνει υλοποιώντας την; Αυτό μας γυρίζει στους γενικούς όρους του Πλάτωνα, σύμφωνα με τους οποίους θα πρέπει να δεχτούμε ότι και αν όλοι οι άνθρωποι λειτουργούσαν καταπατώντας τις ηθικές αξίες, εκείνες θα έμεναν προστατευμένες στο νοητό κόσμο των ιδεών. Αυτό ισχύσει και στη φιλοσοφική σκέψη του Σολωμού; Η ελευθερία παραμένει διασφαλισμένη σε ένα εξωανθρώπινο κόσμο όπου δεν μπορεί να τη φτάσει και να την αλλοιώσει η ανήθικη ανθρώπινη συμπεριφορά ή δικαιώνεται όσο υπάρχουν άνθρωποι να την επιβεβαιώνουν με τις πράξεις τους; Αν ήταν έτσι όπως πιστεύει ο Πλάτωνας και δεν είχε μείνει ίχνος αισθητής επιβεβαίωσης της ιδέας της ελευθερίας, τότε τι νόημα έχει η θυσία των μεσολογγιτών; Και χωρίς αυτή τη θυσία ο άνθρωπος μπορεί να ελπίζει και να στηρίζει τον ηθικό του κόσμο σ' ένα εξωπραγματικό κόσμο; Ο Σολωμός, αν και ιδεαλιστής, (=την πραγματικότητα τη φτιάχνω εγώ με τις πράξεις μου), θεωρεί απαραίτητο να υπάρχει επί γης απόδειξη τήρησης των ηθικών αρχών, αλλιώς οι λιγόψυχοι άπιστοι θνητοί, εκείνοι που ζητούν πειστικά αποδείξεις και εύκολα απογοητεύονται, δε θα μπορούσαν να ζήσουν σ' ένα όμορφο κόσμο ηθικό αγγελικά πλασμένο.

Όταν όμως ο έρωτας έρχεται καταγιστικός, το ηθικό οικοδόμημα που είχε χτίσει ο Μεσολογγίτης και κόντευε να φτάσει ως την κορυφή του ταλαντεύεται επικίνδυνα, ώστε ανά πάσα στιγμή κινδυνεύει να γκρεμιστεί, και ο ίδιος να βρεθεί από τη θέση όπου είχε φτάσει κοντά στην κορυφή στη βάση, στο σημείο μηδέν, στο σημείο από το οποίο ξεκίνησε. Η εικόνα του Σίσυφου αυθόρμητα έρχεται στο μυαλό μας, μόνο που ο Μεσολογγίτης δεν έχει

καν την ελπίδα της επανάληψης της προσπάθειας που θα του επιτρέψει να ομολογήσει στην αιώνια μάταια πορεία του «είμαι καλά» (Αλμπέρ Καμύ, Ο μύθος του Σισύφου). Ο Μεσολογγίτης ξέρει ότι δεν έχει τη δυνατότητα να επαναλάβει την προσπάθεια, αλλά ότι είναι άπαξ συμβαίνουσα, είναι δικαίωμα που χαρακτηρίζεται από μοναδικότητα (το **δυσ ουκ αν εμβαιης** του σκοτεινού Εφέσιου) , κι αυτό, η έσχατη απελπισία, είναι που τον καθιστά τραγικό πρόσωπο περισσότερο από το Σίσυφο. Αυτή η μοναδική του δυνατότητα ενέχει τον κίνδυνο να ανατρέψει πολύ εύκολα την απόφασή του. Όσο πιο κοντά φτάνει στο θάνατο, τόσο πιο έντονα έχει την πιθανότητα να λιγοψυχήσει και να παρατήσει την προσπάθεια. Όσο περισσότερο απομακρύνεται από τη ζωή, η ζωή γίνεται πιο ελκυστική, καθώς συνειδητοποιεί το τίμημα του στερούμενου αγαθού, το οποίο προσωποποιείται στο πιο έντονο στοιχείο της, το πιο όμορφο, δελεαστικό, γοητευτικό, αλλά γι' αυτόν επικίνδυνο και αποπροσανατολιστικό, που αντί να τον οδηγεί ανοδικά προς το στόχο του τον επιστρέφει καθοδικά πίσω στη ζωή. Δυο δυνάμεις αντίθετες και αντίρροπες και έγκεινται από την ισχύ καθεμιάς ποια θα υπερισχύσει. Η ένταση της δύναμης του πειρασμού που είναι μια δοκιμασία για το δόκιμο Μεσολογγίτη πριν αποκτήσει το χρίσμα του ηθικού ήρωα φαίνεται ότι είναι τόσο ισχυρή, ενώ ο ίδιος τόσο αποδυναμωμένος, και φαίνεται ότι η ζυγαριά έχει γύρει επικίνδυνα, ώστε ο αγώνας πρόκειται να χαθεί.

Αποφασισμένος να τηρήσει τον κώδικα ηθικών αξιών που συνεπάγεται θυσία του ατομικού στοιχείου και υποταγή του στο κοινό συμφέρον, υποχώρηση των παροδικών υλικών απολαύσεων στις άυλες διαχρονικές και αιώνιες αξίες την τελευταία σχεδόν στιγμή, στο παρά πέντε, έρχεται ο πειρασμός να επιβεβαιώσει ή να απορρίψει την ορθότητα της απόφασης, ώστε η απόφαση αυτή να έχει τη δύναμη της συνειδητά ειλημμένης επιλογής που ελήφθη ελεύθερα και όχι υπό πίεση ή περιορισμούς (εμπειρική ή καθαρή βούληση του Καντ).

Ο μεσολογγίτης είχε πάρει μια απόφαση να τηρήσει τις ηθικές του αρχές, έχει θέσει μια ηθική δεοντολογία, που σύμφωνα με τον **Thomas Hobbes** δεν έχει λογική στήριξη, και ο πειρασμός, ο έρωτας, τοποθετώντας τον ανάμεσα σε αντιθέσεις και αντιφάσεις, τον καλεί να πάρει θέση υπέρ της μιας ή της άλλης άποψης ή να καταλήξει σε σύνθεση: έπρεπε να επιβεβαιώσουν την ισχύ, τη δύναμη και την αντοχή αυτών των αποφάσεων. Με λίγα λόγια ο Μεσολογγίτης αντιμάχεται ανάμεσα σε δυο άλογους παράγοντες: την ηθική δεοντολογία και τους νόμους της φύσης, στην οποία υπάγεται και από τους οποίους κυριαρχείται. Και οι δύο φαίνεται να τον υπερβαίνουν. Τα όρια της ελευθερίας του φαινομενικά είναι ανύπαρκτα, καθώς και το **δέον** και το **φύσει** υπερβαίνουν τις δυνατότητές του. Όμως ο μεσολογγίτης έχει καταφέρει μέσα στο χώρο του περιορισμού ή στέρησης της ελευθερίας του να θέσει τα όρια της δικής του ελευθερίας: να ορίζει τα όρια του δέοντος , αυτού που βρίσκεται πέρα από κάθε λογική, ενώ σύμφωνα με τον Αριστοτέλη ο άνθρωπος παρουσιάζεται ως το ισχυρό δημιούργημα χάρη στο λόγο. Εξαιτίας όμως της ακύρωσης της λογικής και της επικράτησης των φυσικών δυνάμεων, των ενστικτών θα έλεγε ο **Πλάτων**, το θυμοειδές τείνει να επικρατήσει και να θέσει υπό τον έλεγχό του το λογιστικόν. Αυτό σημαίνει

ότι ο άνθρωπος δε διαφέρει σε τίποτα από τα υπόλοιπα δημιουργήματα, είναι έρμαιο ανώτερων απ' αυτόν δυνάμεων. Κι όμως αν κάτι χαρακτηρίζει την τραγικότητα και το μεγαλείο του μεσολογγίτη, είναι η δύναμη της αποφασιστικότητας να διεξάγει έναν αγώνα που δεν έχει λογική, ένα αγώνα που με λογικούς υπολογισμούς είναι εκ των προτέρων αποτυχημένος. Αυτός ο παραλογισμός είναι που κάνει αξιοθαύμαστο τον αγώνα του, που τον υψώνει στη σφαίρα του εξιδανικευμένου προτύπου, που όμως είναι τόσο απρόσιτος για τον κοινό άνθρωπο.

Ένας άνθρωπος που βρίσκεται κοντά στο θάνατο, σύμφωνα με τους αρμόδιους επιστήμονες, βιώνει συνήθως αρνητικά συναισθήματα: την πίκρα και το θυμό για εκείνα που χάνει, ή κάνοντας τον απολογισμό της ζωής του, για εκείνα που δεν έζησε. Ο Σολωμός σε ποιο πλαίσιο τοποθετεί τον ουσιαστικά ετοιμοθάνατο ήρωά του; Σίγουρα δε σχηματίζουμε την εντύπωση ενός ανθρώπου που λυπάται για αυτά που χάνει, αλλά αντίθετα μένουμε εκστατικοί με τη δίψα, τη λαχτάρα και τη λαιμαργία να αρπάξει κάτι που έχει την ένταση τον παλμό, την ομορφιά, την αθωότητα, την αγνότητα αυτού που αντιμετωπίζεις ταυτόχρονα ως πρώτη και τελευταία φορά.

Ερχόμενος σε μια στενή έως ασφυκτικά στενή επαφή με το θάνατο δεν μπορείς παρά να κάνεις τον απολογισμό της ζωής σου και βέβαια να προσπαθήσεις να βρεις ένα νόημα σ' αυτήν για το οποίο αξίζει να ζεις ή και να πεθάνεις. Τότε φαίνεται ότι και πέρα από τη ζωή υπάρχουν πράγματα που θεωρούνται ανώτερα, και εύκολα θα τα θυσιάζε κανείς χωρίς μάλιστα να στενοχωρηθεί για την απώλειά τους. Όταν όμως η απώλεια στοιχίζει, τότε ο σκοπός για τον οποίο γίνεται η θυσία αποκτά ιδιαίτερη αξία. Για το μεσολογγίτη που έχει πάρει ήδη τις αποφάσεις του φαίνεται ότι νόημα στη ζωή έχουν οι ηθικές αξίες και η ζωή του ενός ή και περισσότερων είναι ασήμαντες μπροστά σ' αυτή την επιλογή.

Το μόνο σίγουρο στη ζωή μας είναι ο θάνατος. Βέβαια το πότε, πού και πώς κάτω από κανονικές συνθήκες είναι αδιευκρίνιστοι παράγοντες που εξαρτώνται από επίσης απροσδιόριστους παράγοντες. Αν η ζωή έχει αξία είναι γιατί έχει ημερομηνία λήξης. Στην περίπτωση των πολιορκημένων μεσολογγιτών τα περιθώρια του χρόνου στενεύουν απελπιστικά και έτσι η ζωή αποκτά μια άλλη διάσταση. Ο μεσολογγίτης δεν έχει την πολυτέλεια να αναβάλλει για αύριο αυτό που δεν μπορεί να κάνει σήμερα, αφού δεν ξέρει αν θα υπάρχει αύριο. **Όταν εγγύς έλθη θάνατος ουδείς βούλεται θνήσκειν.** Ο μεσολογγίτης έχει φτάσει τόσο κοντά στο σημείο μηδέν, έχει υπογράψει σχεδόν το συμβόλαιο θανάτου του σε αυτό τον άνισο αγώνα, και μάλιστα διαπιστώνοντας τις πεπερασμένες του ανθρώπινες δυνάμεις να έχουν φτάσει στο limit down. Έτσι γι' αυτόν κάθε στιγμή είναι πολύτιμη, χωρίς βέβαια να υπάρχει νόμισμα να μετρήσει την αξία της. Τότε ο χρόνος παύει να λειτουργεί στατικά, όπως λέει ο **Μπερξόν**, ως έννοια του χώρου που καταγράφουν οι δείκτες του ρολογιού, αλλά λειτουργεί ως δυναμικός χρόνος, όπου κάθε στιγμή βιώνεται με όλο του το είναι στον ανώτατο βαθμό έντασης σα μια προσπάθεια να ρουφήξει και να πάρει μαζί του στις ελάχιστες στιγμές που του απομένουν τις χαρές που θα είχε τη δυνατότητα να βιώσει, αν είχε απροσδιόριστα περιορισμένο χρόνο στη διάθεσή του.

Αν ήταν μια απόφαση που λαμβάνεται εύκολα, τότε δε θα είχε αξία. Αν ήταν ένα δίλημμα που αφορά ένα άνθρωπο σε ένα θέμα, πάλι δε θα άξιζε να ασχοληθεί κανείς. Αυτό που

κατάφερε να πετύχει ο Σολωμός ήταν να θέσει το θέμα στο πλαίσιο του συνολικού κώδικα ηθικών αξιών σε οικουμενική και διαχρονική διάσταση χωρίς να δώσει την απάντηση αν μπόρεσε, πώς μπόρεσε και γιατί μπόρεσε ο μεσολογγίτης να αντισταθεί. Το ερώτημα απευθύνεται, προτείνεται στον αναγνώστη, ο οποίος έχει μια οικουμενική και διαχρονική διάσταση σε σχέση με το έργο τέχνης και καλείται να αναρωτηθεί ο ίδιος για τη δική του στάση σε μια ανάλογη περίπτωση: τι θα έκανα εγώ αν βρισκόμουν σε μια τέτοια θέση; Πόσο εύκολο ή δύσκολο είναι να πεις ναι ή όχι στον πειρασμό; Και τι νόημα έχει η προσωπική μου στάση, αν στο κάτω κάτω κανείς δε θα μάθει τι έκανα ή τι θα έκανα ο απειροελάχιστος εγώ. Εγώ θα σώσω τον κόσμο; Από μένα εξαρτάται ο κώδικας των ηθικών αξιών;

Εκείνο που σίγουρα δεν περνά απαρατήρητο είναι η **βουβή βίωση** του μεσολογγίτη και κατά το χρόνο της μέρας και κατά το χρόνο της νύχτας. Όταν στο 6 απ. τα γεγονότα, τα βιώματα, η εξωτερική ή εσωτερική του πραγματικότητα υπερβαίνει τις δυνάμεις του, το μόνο που μπορεί να διατυπώσει είναι ένα ερώτημα για την πραγματικότητα.

Η απουσία λόγου ή η αδυναμία γνώσης του μεσολογγίτη που βρίσκεται σε αυτή τη εξαθλιωμένη κατάσταση τι μπορεί να δηλώνει; Για το μεσολογγίτη αυτή είναι η ώρα της σιωπής, ούτε των λόγων ούτε των έργων. Η απόφαση είναι ειλημμένη και δε μένει παρά να εκτελεστεί. Στο ενδιάμεσο δεν υπάρχει χώρος για λόγο. Τι να ειπωθεί; Η στάθμιση, οι υπολογισμοί, οι σκέψεις έχουν προηγηθεί και το πρόσωπο βρίσκεται σε μια κατάσταση όχι δράσης, αλλά αναμονής της τελικής αναμέτρησης που λογικά υπολογίζοντας θα αποδείξει την ήττα του απέναντι σε τόσους και τόσο ισχυρούς αντιπάλους. Ο μόνος λόγος που μπορεί να αρθρώσει μετά το θαυμασμό και την απορία γι' αυτό το ανεξήγητο, το μυστήριο, το άγνωστο δεν είναι παρά ένα φιλοσοφικό ερώτημα με την πάλλουσα από την υπαρξιακή αγωνία φωνή του: ερώτηση που απευθύνεται στην πραγματικότητα και περιλαμβάνει και τα τρία θεμελιώδη φιλοσοφικά ερωτήματα : την ύπαρξη της πραγματικότητας (τι είδες), την πηγή της γνώσης, (είδες αισθήσεις), τη δυνατότητα της γνώσης που ο ίδιος ως σκεπτικιστής δεν μπορεί να προσεγγίσει, ώστε καταφεύγει σ' ένα ανώτερο απ' αυτόν ον. Χαμένος μέσα στον υπαρξιακό λαβύρινθο της προηγούμενης νύχτας, καθώς το επερχόμενο φως της μέρας δεν κατέστη ικανό να φωτίσει τη γνώση και την αλήθεια, αλλά απαιτείται μια άλλου είδους όραση, λίγο πριν φύγει απ' αυτό το γήινο, υλικό φυσικό κόσμο, όπως τον αναγνωρίζει, αναζητεί να διαλευκάνει το μυστήριο μιας άλλης πραγματικότητας που εμφανίστηκε την τελευταία στιγμή ή να δει την πραγματικότητα κάτω από μια άλλη οπτική. Θεωρεί ότι δικαιούται τις τελευταίες στιγμές της ζωής του να πάρει μια επίσημη απάντηση που θα δικαιώσει ή θα αναιρέσει τη ζωή που έζησε, το νόημα το οποίο της απέδωσε και κυρίως να βεβαιωθεί αν ο λόγος για τον οποίο είχε αποφασίσει να πεθάνει έχει αξία.

Διατυπώνει μια οντολογική απορία, εφόσον οι δυνατότητες της γνώσης του είναι ανεπαρκείς, εκείνες που στηρίζονται στις αισθήσεις, και κυρίως στην ισχυρότερη όλων, την όραση. Εφ' όσον η όραση, η πιο έγκυρη αίσθηση όσον αφορά την δυνατότητα της γνώσης, με την ακύρωση της κατά το φυσικό χρόνο της νύχτας παρασύρει στην ανυπαρξία και τη

δυνατότητα γνώσης. Η έλλειψη δυνατότητας γνώσης προκαλεί το δεύτερο ερώτημα: υπάρχει η πραγματικότητα έξω από μένα, ή έτσι όπως την αντιλαμβάνομαι εγώ με τα πεπερασμένα ανθρώπινα μέσα μου, που στη συγκεκριμένη περίπτωση της πολιορκίας εξασθενούν ακόμη περισσότερο; Κι αν την πραγματικότητα δεν μπορώ να τη γνωρίσω, πώς μπορώ να πω ότι υπάρχει; Και ποιος θα με πείσει αν η πραγματικότητα υπάρχει ανεξάρτητα από μένα ή εγώ είμαι που τη δημιουργώ;

Τελικά και οι τρεις τομείς της φιλοσοφίας φαίνεται να παρουσιάζονται σε μια αρνητική διάσταση. Αμφιβολία για την ύπαρξη της πραγματικότητας ως αυθύπαρκτης ή εξαρτώμενης από τα γνωστικά μέσα του υποκειμένου που τη θεωρεί, η αδυναμία των πηγών της γνώσης του υποκειμένου που την προσλαμβάνει που ενισχύεται και από άλλους παράγοντες, με αποτέλεσμα να καταλήγει σε ένα σκεπτικισμό για τη δυνατότητα της γνώσης, ή να δηλώνει την άγνοια ή την αδυναμία του να γνωρίσει την πραγματικότητα. Ύπαρξη της πραγματικότητας, δυνατότητα της γνώσης, επάρκεια των πηγών της γνώσης: οι τρεις τομείς της φιλοσοφίας τίθενται σε αμφιβολία και συναγερμό, και δεν πρόκειται μόνο για την απορία και την περιέργεια του ανθρώπου που στέκει εκστατικός μπροστά στο μυστήριο της ζωής αναζητώντας να δώσει πειστικές απαντήσεις κινούμενος απαραίτητα στο χώρο της λογικής, εφόσον και η ίδια η λογική διαδικασία είναι μια λειτουργία που έχει τεθεί σε αμφισβήτηση. Πρόκειται για τον άνθρωπο που έχει χαράξει τη φιλοσοφική του πορεία όχι μόνο σε θεωρητικό, αλλά και σε πρακτικό επίπεδο, αλλά την τελευταία στιγμή, την πιο κρίσιμη, στο μεταίχμιο ζωής και θανάτου, διερωτάται αν η επιλογή του ήταν σωστή, καθώς όλα γύρω του φαίνονται αποσυντονισμένα ή ο ίδιος βρίσκεται σε μια κατάσταση τέτοια που δεν μπορεί πλέον να την ελέγξει, γιατί ολόκληρος ο ψυχοσωματικός του μηχανισμός βρίσκεται σε ανεπάρκεια, σα μια μηχανή που έχει χαλάσει ή που όλα γύρω του έχουν αλλάξει τόσο που δεν ξέρει πώς θα τοποθετήσει τον εαυτό του σ' αυτόν, ή ακόμα περισσότερο διερωτάται αν το σύμπαν έχει συμμαχήσει να παίξει ένα σκληρό παιχνίδι δοκιμασίας για να πιστοποιήσει και να αποδείξει την αλήθεια των θέσεων που πρεσβεύει.

Σε κανονικές συνθήκες, όπως θα έλεγαν οι επιστήμονες, ο άνθρωπος χάνεται στον κυκλώνα του κόσμου. Τι πιθανότητες έχει ο μεσολογγίτης αγωνιστής να λύσει το φιλοσοφικό μυστήριο του κόσμου στην κατάσταση που βρίσκεται ο ίδιος, όταν μάλιστα η πραγματικότητα που ζει δεν είναι μια συνηθισμένη πραγματικότητα; Ποια δύναμη αλήθεια είναι αυτή που μπορεί να επιφέρει αυτό το τεράστιο άλμα, που αποτελεί μια αιφνιδιαστική ανατροπή στις προσδοκίες του αναγνώστη; Ήταν ο σκοπός που είχε θέσει τόσο ισχυρός και ιερός, ώστε τον οδήγησε να υπερβεί μέσα στην αδυναμία του τόσο ανυπέρβλητα εμπόδια; Όταν ο ίδιος παράπαιε μεταξύ λογικής και παράνοιας, όταν υπέρτατες δυνάμεις αποδεικνύουν σχεδόν την ήττα του, τι γίνεται τα τελευταία κρίσιμα δευτερόλεπτα και όλα επανέρχονται στη φυσιολογική τους πορεία; Ή δεν είναι φυσιολογικό ακριβώς αυτό, αυτό που πετυχαίνει ο μεσολογγίτης; Ο ποιητής υποβάλλει στον αναγνώστη την εκδοχή ότι δεν είναι όλα προβλέψιμα, ακόμα κι αν διαθέτει τη σωματική του ακμαιότητα και την πνευματική και ψυχική του νηφαλιότητα και ότι είναι ταυτόχρονα τόσο αδύναμος και δυνατός, τόσο ασήμαντος και τόσο σημαντικός, τόσο μικρός όσο και μέγας, και δεν υπάρχει τουλάχιστον εκ μέρους του ποιητή μια παρήγορη και λυτρωτική απάντηση που θα καθυσούχαζε τον α-

ναγνώστη προσφέροντας μια λυτρωτική απάντηση στα βασανιστικά του ερωτήματα. Εξίσου σιωπηλός ο ποιητής με τον ήρωά του δεν μπορεί να ρωτήσει τίποτα περισσότερο από εκείνον ούτε να καταθέσει μια σειρά φυσικών ή υπερφυσικών απαντήσεων στις οποίες καλείται να τοποθετηθεί ο αναγνώστης. Για μια ακόμα φορά το παιχνίδι της φιλοσοφικής αναζήτησης συνεχίζεται υπαινικτικό, αινιγματικό, άλυτο, προκλητικό, ένας αιώνιος άλυτος γρίφος, ο γρίφος που έχει απαντηθεί τόσες φορές χωρίς κανείς να μπορεί να εγγυηθεί την εγκυρότητα της επίλυσής του, περιμένοντας νέους λύτες να μπουν στη διαδικασία επίλυσής του. Μια ζωή μέσα την ανασφάλεια, που ακροβατεί πάνω σε ένα τεντωμένο σκοινί προκαλώντας σε να δοκιμάσεις την τύχη σου, με το τίμημα να πέσεις ανά πάσα στιγμή, γνωρίζοντας ότι κανείς μέχρι στιγμής δεν τα κατάφερε, που σε γοητεύει και σε απογοητεύει ταυτόχρονα, που σε προκαλεί, αλλά και σε αποθαρρύνει, και η ζωή συνεχίζεται με αμέτρητα επεισόδια, ένα σήριαλ που δε γνωρίζουμε ποιο τέλος έχει.

Απευθύνεται λοιπόν σ' ένα πρόσωπο που η οντολογική του υπόσταση είναι ανώτερη από τη δική του, καθώς τα γνωστικά του μέσα, η πηγή της γνώσης του, υπερβαίνει τη δική του. Όμως αυτή η υπέρβαση αποτελεί δίκωπο μαχαίρι, γιατί προσφέρει περισσότερες δυνατότητες, ξεφεύγει όμως από τις δυνατότητες του ανθρώπου να τις ελέγξει, να τις κρίνει και να τις αξιολογήσει. Βρίσκεται λοιπόν στο έλεος μιας ανώτερης οντολογικής παρουσίας, που υπερβαίνει τα ανθρώπινα και τα φυσικά μέσα, χωρίς όμως να καθίσταται εντελώς μεταφυσική, ένας θεός, εφόσον ο άνθρωπος έχει τη δυνατότητα να επικοινωνεί μαζί του, ακόμα και με το λόγο, μπορούν να μιλούν την ίδια γλώσσα και να συνεννοούνται. Η υπεροχή του αλαφροϊσκιωτού έγκειται στην έκτη αίσθηση που, σύμφωνα με τις λαϊκές αντιλήψεις, διαθέτει, την ενόραση, την αυτόματη γνώση, που είναι προϊόν μιας ξεχωριστής δυνατότητας. Αυτόματα ο άνθρωπος απέναντι του δηλώνει την κατωτερότητα και την αδυναμία του, που ούτως ή άλλως υπήρχε, γιατί, αν μπορούσε να αντιληφθεί την πραγματικότητα με σαφήνεια και ακρίβεια, δε θα χρειαζόταν να αναζητήσει βοήθ. Έτσι εννοείται μια διπλή κατωτερότητα του ανθρώπου και η μείωσή του, καθώς καταφεύγει σε μια ανώτερη δύναμη.

Τραγικότητα του ήρωα

*Ο Απρίλης με τον Έρωτα χορεύουν και γελούνε,
Κι' όσ' άνθια βγαίνουν και καρποί τόσ' άρματα σε κλειούνε.*

*Έστησ' ο Έρωτας χορό με τον ξανθόν Απρίλη,
Κι' η φύσις ήρε την καλή και τη γλυκιά της ώρα,*

Η φύση που βρίσκεται στην καλύτερη φάση της έχει συμμαχήσει με τον Έρωτα και το Χρόνο (Απρίλης) εκτελώντας την πορεία τους ερήμην του με μια παιγνιώδη, περιπαιχτική, ειρωνική έως τραγική διάθεση, που δε λαμβάνει καθόλου υπ' όψιν της τη δραματικότητα της κατάστασης του ανθρώπου. Μάλιστα έρχεται σε ισχυρή αντίθεση με τη σοβαρότητα της θέσης του μέσα στο χρόνο: λίγο πριν πεθάνει, ενώ οι εποχές ανακυκλώνονται, σχηματίζουμε την εντύπωση μιας **κοσμικής συνωμοσίας** που διαδραματίζεται εις βάρος του,

όπου οι συνωμότες θα βγουν αλώβητοι, ενώ ο άνθρωπος θα έχει θυσιάσει το μοναδικό του αγαθό που του εδόθη δωρεάν, τη ζωή του, ενώ η φύση μέσα στις αλλαγές της φαίνεται να παραμένει η ίδια.

Το πλήθος των φυσικών οργανισμών τονίζει τη μοναδική ανθρώπινη παρουσία και μέσω αυτής **αναδεικνύει τη μοναξιά του**, καθώς φαίνεται ότι ο άνθρωπος αποτελεί τη μοναδική εξαίρεση μέσα σ' αυτό το πανηγύρι, από το οποίο αποφάσισε να λείπει για να δημιουργήσει τη δική του προαποφασισμένη σχέση με το χρόνο: εκείνη της διακοπής του νήματος της ζωής, που όμως ιδωμένη από μια άλλη οπτική είναι μια σχέση αιωνιότητας. Από αυτή την άποψη ο αναγνώστης μπορεί να συμπεράνει μόνο στο τέλος του ποιήματος, αξιολογώντας τις επιλογές του ποιητικού ήρωα, ότι εξαιτίας αυτής της μοναδικότητας ξεχώρισε μέσα από τη μακρά πορεία των ετήσιων φυσικών κύκλων που κυλούν απaráλλαχτοι. Ο ίδιος ο ήρωας δε φαίνεται να συνειδητοποιεί το μεγαλείο της επιλογής του, καθώς βρίσκεται απασχολημένος μέσα στην κοσμική δίνη και στις εσωτερικές του παλινδρομήσεις. Εξάλλου μια αλαζονική αυτοαξιολόγηση θα στερούσε πόντους από το χαμηλό ηθικό του προφίλ, που ακριβώς γι αυτό ακριβώς το λόγο είναι δυσθεώρητου ύψους για τον κοινό άνθρωπο, που αναλώνει τη ζωή του στις μικρότητες του υλικού κόσμου.

Τα όντα της φύσης υπάρχουν για να υπάρχουν. Έτσι απλά. Δε ρωτούν και δε χρειάζονται απαντήσεις. Πόσα σιωπηλά λόγια, τόσες λάλες σιωπές. Ο άνθρωπος χρειάζεται τις απαντήσεις. Η φύση έχει τον τρόπο της να μιλά σιωπηλά. Και ξέρεις ότι πάντα λέει την αλήθεια. Αρκεί να ξέρεις να διαβάζεις τη σιωπή της. Και πάνω απ' όλα ξέρει να γιατρεύει μόνη της τις πληγές της. Ποιος άνθρωπος το 'μαθε ποτέ αυτό;

Σε καλεί όταν είναι έτοιμη. Σε καλεί όταν έχει να σου δείξει και να σου δώσει. Γεμάτη πεποίθηση σε περιμένει χωρίς πίκρα για την προδοσία και την μικροψυχία σου. Έτοιμη κάθε φορά να σε δεχτεί. Πάντα έτοιμη να σε δεχτεί. Να σου δείξει την ομορφιά και τις πληγές της. Εξίσου δυνατή. Το ίδιο εντυπωσιακή. Εύμορφη και μορφωμένη. Εύφωνος και ευφιλήτη. Τα γερμένα πεύκα επιβιώνουν μόνο επειδή είναι γερμένα: η έσχατη ταπείνωση. Είναι απλός εγωισμός να επιμένεις να επιβιώνεις ή ένα μάθημα υψίστης καρτερικότητας; Η ένταξη στη φύση και στους κανόνες της, η επαφή με το θάνατο και την αναγέννηση συγκρατεί τον άνθρωπο στα όρια του μέτρου. Η απομάκρυνση από τη φύση επισύρει το τρίπτυχο ύβρις - τίσις - νέμεσις. Η ζωή έχει κανόνες για να διασφαλίζει τη διατήρησή της. Ο άνθρωπος όσο πιο γρήγορα το καταλάβει, τόσο λιγότερα χτυπήματα θα υποστεί.

Η φύση δείχνει τις δυνάμεις της και του κλείνει με υπονοούμενο το μάτι να στραφεί στο δικό του υπέδαφος, ν' αναζητήσει το δικό του πνευματικό ορυκτό πλούτο που χρειάζεται εξόρυξη και που θα μείνει πάντα θαμμένος, άγνωστος και ουσιαστικά ανύπαρκτος, αν δεν είναι πρώτα πρώτα υποψιασμένος κι έπειτα αν δε δραστηριοποιηθεί για να τον φέρει στην επιφάνεια, να τον εκθέσει και να τον αξιοποιήσει, αρκεί να υπάρξει ένα ερέθισμα.

Δάσκαλος ο καιρός, στον οποίο στρέφουμε την πλάτη μας, αλλά που βρίσκουμε πάντα μπροστά μας, όταν το μάθημα περάσει απαρατήρητο. Μια ελεύθερη διδασκαλία που απευθύνεται σε ελεύθερους δέκτες, αλλά είναι ανελέητος τιμωρός, όταν δεν εισπράζει το σεβασμό μας. Αποστρέφοντας το πρόσωπό μας από τη φύση πάψαμε να διαβάζουμε το χάρτη της, να καταλαβαίνουμε τις ανάγκες της, που είναι ανάγκες μας, τις επιθέσεις της που

κρύβουν τα καταπιεσμένα μας πάθη, τη λάμψη που αφήνει φεύγοντας που για μας δε θα γίνει η κάθαρση και που δεν ξέρουμε πια από πού να περιμένουμε.

Ο άνθρωπος υστερεί σε σχέση με τα άλλα δημιουργήματα της φύσης. Εκείνα έχουν πολλούς επαναλαμβανόμενους κύκλους ζωής. Κι αν ένας δε φέρει τα αναμενόμενα, υπάρχει η αναμονή των άλλων. Ο χρόνος δεν τα φοβίζεται. Θ' αργήσουν να φτάσουν στην προηγούμενη ακμή τους. Έχουν όμως το χρόνο σύμμαχο. Ξέρουν ότι το συμβόλαιο της ζωής τους έχει απεριόριστη μακρά διάρκεια. Η ήττα τους είναι μια προσωρινή καμπή. Ο άνθρωπος δεν μπορεί να αφεθεί απροετοίμαστος στη δύναμη του καιρού. Πρέπει να υπολογίσει το μετρημένο χρόνο του. Τις απρόοπτες επιθέσεις. Να μελετήσει τα άλλα ζωντανά για να μάθει τον εαυτό του. Δε δικαιούται να μάθει άκοπα τα λάθη του. Δεν έχει την πολυτέλεια της δεύτερης ευκαιρίας. Μόνο την πίκρα να βλέπει τους επαναλαμβανόμενους κύκλους των άλλων χωρίς να μπορεί να ξεκλέψει απ' αυτούς ένα μονάχα για τον εαυτό του. Πρέπει όμως απ' αυτά να μάθει να διαχειρίζεται τη ζωή του. Οι χτύποι του ρολογιού μετρούν τη ζωή μας που χάνεται. Ο σταθερός και αδυσώπητος εχθρός του. Ακόμα κι αν το ρολόι του τοίχου χαλάσει, το μεγάλο ρολόι δε σφάλλει ποτέ μετρώντας τις ανάσες μας που λιγοστεύουν σε κάθε χτύπο του. Κάθε κίνηση του ρολογοδείκτη ένα βήμα πιο κοντά στο άγνωστο, ένα βήμα πιο μακριά από αυτό που έχουμε και δεν είναι δικό μας, ένα βήμα από τη δανεισμένη ζωή μας, που έχουμε την αφέλεια να νομίζουμε ότι μας ανήκει και ότι την ελέγχουμε.

Ο ποιητής διατηρεί την πίστη και την ελπίδα του στον άνθρωπο, στις δυνατότητές του, στις επιλογές του, στην ελευθερία του που βέβαια πάντοτε συνεπάγεται ευθύνη. Σίγουρα δε του ξεφεύγει ότι ο άνθρωπος, αφού απομάκρυνε το θεό και τους ανθρώπους, παραμένει ελεύθερος και υπεύθυνος, αλλά και μόνος και αδύναμος. Πιστεύει βέβαια ότι δεν εξάντλησε όλες τις δυνατότητές του. Μπορούμε να περιμένουμε πολλά ακόμα.

Ναι, δεν πιστεύει ότι ο άνθρωπος θα μπορέσει ποτέ να νικήσει το θάνατο και να μείνει αιώνιος. Ξέρει ότι αυτό δεν ανήκει στις δυνατότητες του. Θεωρεί όμως ότι ίσως ο θάνατος υπάρχει για να έχει αξία η ζωή μας. Η ζωή μας έχει νόημα γιατί έχει ημερομηνία λήξης. Ακριβώς αυτό το άγνωστο είναι που κάνει τη ζωή μας τόσο πικάντικη. Γιατί ο φόβος, η ανησυχία και η αγωνία σε αναγκάζει ν' απλώσεις χέρι ζητώντας ή προσφέροντας βοήθεια, να βρίσκεσαι σε διαρκή εγρήγορση, αυτό σε κάνει να κινητοποιηθείς πνευματικά, αυτό που σε σπρώχνει ακόμα να κάνεις τα λάθη σου για να σε ταπεινώσει μέσα από την αναγνώρισή τους και να σε άρει στη συνέχεια να τα αντιμετωπίσεις, να τα διορθώσεις και να συνεχίσεις να ζεις.

Δεν είναι τυχαίο ίσως που ο ποιητής τοποθετεί τον ήρωά του στη μοναχική του παρουσία, στη **μοναξιά του στο χρόνο της νυχτερινής** περισυλλογής, όπου ο χρόνος και μάλιστα του σκότους έρχεται να τον καταπιεί σιγά σιγά, και, όπως το παρουσιάζει ο αφηγητής, το σκότος αυτό διευρύνεται και εξαπλώνεται, ώστε ο μεσολογγίτης να λειτουργεί ως τυφλός, τουλάχιστον στο χώρο της ξηράς. Ο κινηματογραφικός φακός του ποιητή από την άλλη μέσω του αλαφροϊσκιωτού αφηγητή ρίχνει φως στη λιμνοθάλασσα, βάζοντας τη νυχτερινή θεά του ουράνιου στερεώματος σελήνη στη φάση της πληρότητας του κύκλου της να φωτίσει μια ανθρώπινη γυναικεία θεά στην αυθεντική φυσική παρουσία της χωρίς κανένα

ξενόφερτο στοιχείο του ανθρώπινου πολιτισμού, ολόγυμνη, στον πιο αγνό χώρο του φυσικού κόσμου, στην αρχή του κόσμου, το νερό, αγνή σε έναν άλλο παράδεισο αγνότητας απαλλαγμένου από περιορισμούς κοινωνικής συμβατικότητας, στέρησης ελευθερίας, στην απόλυτη διάσταση της έκφρασης στον κόλπο της ζωής, τη μήτρα της ζωής, να δημιουργείται, να αναδύεται, να γεννιέται. Αυτή ή έκλαμψη φωτός μέσα στο σκότος που αποκαλύπτει και αναδεικνύει μέσω της προσωποποίησης της ομορφιάς και του έρωτα στο μεσολογγίτη, που έχει αποφασίσει οικειοθελώς να εκχωρήσει τα πάντα προς χάριν της πατρίδας χωρίς να του το απαιτήσει κανείς, ότι είναι άνθρωπος με δικαιώματα, έρχεται να του υπενθυμίσει ότι ως μέλος του φυσικού περιβάλλοντος εξακολουθεί να υπακούει στους ίδιους με αυτό νόμους, νόμους όμως που του στερούν την ελευθερία του, και η δική του ελευθερία επιλογής είναι ασθενέστερη από την ελευθερία όπως την ορίζει το ευρύτερο περιβάλλον στο οποίο εντάσσεται. Η φυσική αυτή παρουσία υπερβαίνει τα φυσικά όρια της και αποκτά υπερφυσικές διαστάσεις, εφόσον έχει τη δύναμη να ενεργεί αποπροσανατολιστικά στη ζωή του μεσολογγίτη και στις αποφάσεις του. Η δύναμη που αναδύεται από μέσα της, η δύναμη που ονομάζεται έρωτας, η δημιουργός φυσική δύναμη για εκείνον λειτουργεί ως **τιμωρός δύναμη**, εφόσον έχει το θράσος να μην τη σεβαστεί, να μην αναγνωρίσει την ύπαρξή της. Όπως στους αρχαίους Έλληνες οι θεοί τιμωρούσαν τους θνητούς που δεν τους τιμούσαν, έτσι κι εδώ ο έρωτας κραυγάζει σιωπηλά μέσω των αντιδράσεων που προκαλεί την παρουσία του και την προσβολή που υπέστη, εφόσον ο άνθρωπος είχε το θράσος να πάρει τις αποφάσεις του, να κάνει τις επιλογές του ερήμην της. Έτσι ο μεσολογγίτης έχει διαπράξει μια **ύβρι**, και η τιμωρία του είναι μέσα στο νυχτερινό ημίφως η συσκοτίση της πνευματικής του όρασης, ώστε να μην μπορεί να διακρίνει τα όρια μεταξύ πραγματικού και μη πραγματικού. Δεν έχει όμως τη δύναμη η τιμωρία αυτή, όπως αποδεικνύεται, να τον παρεκτρέψει από τον αρχικό σκοπό του στον οποίο θυσίασε τον έρωτα. Η τιμωρία του είναι να υποστεί το βασανιστικό μαρτύριο της παρουσίας του έρωτα προσωποποιημένου μια νύχτα, μαρτύριο που θα διαρκέσει, όπως διαπιστώνουμε από το ποίημα, και την επόμενη μέρα και, αν υπολογίσουμε την ένταση του βιώματος, θα πρέπει να υποθέσουμε ότι θα διατηρηθεί μέχρι τελευταίας ρανίδας. Δεν είναι όμως ο έρωτας ο νικητής του μεσολογγίτη. Είναι απλά ο τιμωρός του, γιατί όταν ήλθε η στιγμή να πάρει τις αποφάσεις του δεν τον έλαβε υπ' όψιν του.

Η **τύφλωση** ως τιμωρία ανώτερης δύναμης ενέχει το στοιχείο της τραγικότητας (Οιδίπους τύραννος), η απώλεια της πνευματικής διαύγειας και η συγγένεια με την παράνοια είναι ένα είδος τιμωρίας, όταν ο άνθρωπος αποφασίζει χωρίς να υπολογίσει όλους τους παράγοντες που θα έπρεπε (Αίας), η σιωπή του είναι ένδειξη άφατης οδύνης που η ένταση της του στερεί τη δυνατότητα αντίστασης και λόγου, όταν έχει προηγηθεί η αμαρτία (Νιόβη). Προκύπτει τελικά από μια τόσο ισχυρή απόφαση πέρα από τα ανθρώπινα μέτρα με μια υπερανθρώπινη ισχύ που αγγίζει τα όρια της αλαζονείας η απορία πώς αυτός ο μικρός και ελάχιστος μπορεί να αναμετρηθεί με τις ισχυρότατες δυνάμεις του σύμπαντος.

Η φύση κατά μια έννοια είναι μια πατρίδα, ευρύτερη και ανώτερη από την έννοια της εθνικής ελληνικής πατρίδας που έχει στο μυαλό του ο ήρωας. Ως ανώτερη δύναμη δικαιούται να επιδεικνύει και να αποδεικνύει τη δύναμή της, αποδεικνύεται τελικά όμως στο πλαίσιο της ιστορικής πραγματικότητας ότι ηττήθηκε από τον κατώτερο. Στο πλαίσιο του

σολωμικού ποιήματος είναι αυτή που παρουσιάζεται ως ισχυρότερη, και αν κάτι είναι συναρπαστικό είναι ότι κανείς δεν μπορεί να εξηγήσει και να κατανοήσει πώς συνέβη αυτή η ανατροπή.

Ένα ακόμα ερώτημα που ανακύπτει είναι γιατί ο ποιητής δημιούργησε ένα δραματικό ήρωα που μόνο τα **χαρακτηριστικά του ήρωα** δε διαθέτει, για να τον εκτινάξει από τα σκοτεινά βάθη όπου φαίνεται προσωρινά να καταποντίζεται και να πνίγεται από τις κάθε είδους αδυναμίες του σε ασύλληπτα ύψη πνευματικής ψυχικής και ηθικής ολοκλήρωσης. Αυτό που προβάλλει δεν είναι το ηρωικό ιδεώδες της δόξας που θα αποκτήσει. Είναι το αντίθετο της ανδρικής δύναμης, αλλά ταυτόχρονα αυτό που συνιστά την ανδρική του τιμή. Τελικά τι κάνει τον άνδρα άνδρα, σύμφωνα με το Σολωμό; Ο έρωτας ή η ανδρεία; Φαίνεται ότι ο Σολωμός στάθηκε στην πυρηνική σημασία της λέξης, όπου η ανδρεία είναι το χαρακτηριστικό που χαρακτηρίζει τον άνδρα, δηλαδή το ηρωικό ιδεώδες και πάνω απ' όλα η δύναμη να τηρεί το λόγο και τις αποφάσεις του. Από κει και πέρα ο ποιητής ταυτίζει σημασιολογικά τη λέξη άνδρας με τη λέξη άνθρωπος, αποδίδοντας στον ήρωά του όλες τις ευαισθησίες και αρετές του πραγματικού ανθρώπου. Δε θα ήταν λοιπόν ανδρείος, αν ήταν αλύγιστος και άκαρδος, χωρίς τρυφερά αισθήματα. Δε θα είχε δραματικότητα αν αναμέναμε τη λογική επικράτηση του πανίσχυρου και άτρωτου. Η μεγάλη ανατροπή του ποιητή είναι να αναδεικνύει τον αδύναμο ήρωά του νικητή κατά την αναμέτρησή του με υπέρτερες δυνάμεις. Όταν ο αναγνώστης έχει πειστεί ότι είναι ήδη ηττημένος, κλείνει την αυλαία αφήνοντας ένα τεράστιο ερωτηματικό να αιωρείται, το οποίο μετατίθεται πια από τον ποιητικό ήρωα στον ίδιο τον αναγνώστη. Ο ήρωας του Σολωμού έχει όλα αυτά τα χαρακτηριστικά και μάλιστα έχει την ικανότητα να τα ιεραρχήσει και να πάρει τη σωστή απόφαση, ώστε τελικά να πεθάνει αντρίκια. Όμως θα στερούσε αρκετή από την ανδρική γοητεία του να τον παρουσιάσει νικημένο ή νεκρό, γι' αυτό ο ποιητής προτίμησε να μιλήσει και αυτός με τη σιωπή του. Να σιωπήσει και να ανοίξει το δρόμο στη φαντασία του αναγνώστη, να γεμίσει τα κενά...

Ο πειρασμός όπως και στη βιβλική της εκδοχή **έχει γυναικεία μορφή**, παρουσιάζεται ως μια Εύα που παρασύρει τον άνδρα στην καταστροφή, στην έκπτωση από τον παράδεισο, ενώ ο Μεσολογγίτης βρίσκεται στη θέση του άνδρα που γοητευμένος από την παρουσία της είναι έτοιμος να δεχτεί το μήλο από το χέρι της. Ποια δύναμη, αλήθεια, τον έπεισε να πάρει πίσω το προτεταμένο χέρι; Η πρόκληση που δεν είναι κινητήριοι δημιουργική δύναμη, αλλά καταστρεπτική, αναγνωρίζεται ως τέτοια από τον μεσολογγίτη έστω και μέσα στα πλαίσια της απολεσθείσης πνευματικής του διαύγειας. Διαθέτει ακόμα ψήγματα λογικής που του επιτρέπουν να παραμείνει σταθερός στο στόχο του, να τηρήσει την απόφαση που πήρε. Ποια δύναμη όμως μπόρεσε να τον επαναφέρει είναι κάτι που κανείς ποτέ δεν μπόρεσε να εξηγήσει.

Αν η χριστιανική ιστορία του κόσμου φέρει τις συνέπειες του προπατορικού αμαρτήματος, ο Σολωμός χωρίς να απορρίπτει το θείο, αλλά τηρώντας μια ομολογουμένως περιέργη σιωπή, σκιαγραφεί στο δικό του επίγειο φυσικό παράδεισο έναν γήινο, δηλαδή αδύναμο άνθρωπο, που όμως μπορεί να αντιστέκεται στον πειρασμό και έτσι να απαλλάσσεται από το διαχρονικό στίγμα της ενοχής. Ο ήρωας του Σολωμού ξαναγράφει την ιστορία χω-

ρίς να διαπράττει ύβρι, γιατί ακριβώς δε βρήκε ή δεν αποκάλυψε το μυστικό της αντίστασης. **Το προπατορικό αμάρτημα** διαπράχτηκε στην προσπάθεια του ανθρώπου να αποκτήσει τον καρπό της γνώσης. Ο Σολωμός δεν καταφέρνει να φτάσει ή σέβεται το δέντρο της γνώσης το οποίο δε λεηλατείται από μια υβριστική, αλαζονική, ξιπασμένη εξήγηση. Ο ποιητής ξέρει να σέβεται τα άγια των αγίων, ξέρει να σέβεται τους απαγορευμένους χώρους. Η ευελιξία του είναι να υποβάλει τον αναγνώστη στον πειρασμό να αναζητήσει εκείνος το δέντρο της γνώσης προσφέροντάς του την ελευθερία να γράψει ο ίδιος την ιστορία της ζωής του και όχι να επιρρίπτει τις ευθύνες του στο προπατορικό αμάρτημα. Πρέπει να αναμετρηθείς τον πειρασμό και να μην υποκύψεις για να ανακηρυχτείς νικητής και όχι να μην τον συναντήσεις.

Αναρωτιέμαι αν ο σολωμικός ήρωας του πειρασμού είναι **ευτυχισμένος ή δυστυχισμένος** μπροστά στην ομορφιά έτσι όπως δεν την είδε ποτέ, την ομορφιά της ζωής που την δημιουργεί ο ίδιος ο ...θάνατος. Ο Μεσολογγίτης βιώνει τα πεπερασμένα χρονικά του όρια με βιασόνη να προλάβει να ζήσει το λιγοστό χρόνο που του απομένει στη φυλακή του χρόνου που κανείς δε βρήκε τα κλειδιά της, περιορισμένος στο δικό του οικοπέδο του χρόνου των απροσδιόριστων ορίων, διαθέτοντας εισιτήριο με ανοιχτή ημερομηνία επιστροφής, προϊόν κατανάλωσης με ημερομηνία λήξης, έχοντας στα χείλη του την πικάντικη γεύση του ελλιπούς χρόνου, την ανασφάλεια του άγνωστου, καθώς με την ωριμότητα της ανεπάρκειας συνειδητοποιεί τα όρια του φυλακισμένου χρόνου, την ασημαντότητα της αλαζονείας, τη γελοιότητα του παντοδύναμου της φύσης, παρασυρόμενος εντούτοις από τη δίψα της πλεονεξίας και της απληστίας, με το γέλιο και το κλάμα στους δίσκους για να ισορροπή η ζυγαριά.

Η απομυθοποίηση του χρόνου αρχίζει από τότε που συνειδητοποιούμε την απουσία του. Η εποχή της αθωότητας χωρογραφείται τότε που δε μετρούσαμε το χρόνο, , τότε που δεν είχαμε συνειδητοποιήσει την ύπαρξή μας, που δεν είχαμε συνειδητοποιήσει την απουσία, την απουσία των άλλων και τη δική μας, τα όρια, τα πλαίσια της φυλακής και του απείρου. Όταν αρχίζει η ιλιγγιώδης πτώση της επίγνωσης της φθαρτότητας που διαβρώνει την αθωότητα και περιορίζει την ελπίδα, αναγκάζεσαι να κοιτάξεις επιτέλους χωρίς προσωπίο το πρόσωπό σου, να ρίξεις άπλετο φως στο ημίφως του άγνωστου, που δεν πρόκειται ποτέ να φωτιστεί, γιατί ο φακός σου σχηματίζει έναν περιορισμένο κύκλο αφήνοντας σκοτεινά όλα έξω από αυτόν

Τόσο **τραγικά** αδαείς, τόσο τραγικά ανυποψίαστοι, τόσο άστοχα παραδεδομένοι κι αφημένοι χωρίς συνείδηση ή συνειδητοποίηση, χωρίς γνώση, τυφλοί μέσα σε τόσο φως, τυφλοί σε τόση ομορφιά που δεν μπορείς και δεν ξέρεις πώς να εκτιμήσεις, γιατί δεν έχεις μέτρο σύγκρισης. Πεταμένοι και αποδιωγμένοι, χάνοντας άσκοπα το λίγο διαθέσιμο χρόνο, χωρίς να αναρωτιόμαστε καν, κρατώντας σφιχτά για στήριξη ένα σκοινί που αιωρείται στο κενό, έχοντας αφήσει την επαφή με το έδαφος, ή αμετάκλητα ριζωμένοι με μοναδική δυνατότητα να υψώσουμε τα χέρια λίγο πάνω και πέρα από το κεφάλι μας, κάνοντας μικρές δρασκελιές, ανακυκλώνοντας την πορεία μας που απλά επιβεβαιώνει το αδιέξοδό μας. Με μάτια που κοιτάζουν χωρίς να βλέπουν, χωρίς να καταλαβαίνουν, που καταλαβαίνουν χωρίς να ενεργούν, που ενεργούν χωρίς να γνωρίζουν το σκοπό.

Μια ολότελα μάταια τυφλή πορεία.

Ο χρόνος τόσο ανύπαρκτος μετά από εμάς όσο και πριν από εμάς. Πόση σημασία έχει αν δεν υπάρχουμε εμείς να τον βιώσουμε; Σίγουρα υπήρχε πριν από εμάς και πιθανότατα θα υπάρχει και μετά από εμάς. Τόσο εγωιστική, μυωπική, στενόμυαλη και περιορισμένη η αντιμετώπιση ενός ιδεαλιστικού κόσμου που μάλιστα προσλαμβάνουμε βάζοντάς τον στα καλούπια των πηγών της γνώσης μας, έχοντας όμως την ελπίδα να υπερβούμε τον κόσμο των μέτρων, των δυνατοτήτων και των περιορισμών μας. Ή ένας κόσμος που δε μας λαμβάνει υπόψη του λειτουργώντας ανεξάρτητα από εμάς, φωνάζοντάς μας επιδεικτικά την αδυναμία και την ασημαντότητά μας. Τι θα μπορούσε να λειτουργήσει ως φωνή του ανθρώπου που δείχνει τη δύναμή του;

Βροχή μετεωριτών η γη μας. Ριγμένοι από το διάστημα του χάους. Μαυρισμένοι από τη βίαιη πρόσκρουση. Ο άνθρωπος ο κομήτης που έπεσε ξαφνικά από το διάστημα του αγνώστου. Που κανείς δεν έτρεξε να τον σηκώσει και να τον λατρέψει. Ζαλισμένος από την πτώση, τινάζοντας τη σκόνη από τα ρούχα του, ελέγχοντας τα γερά και τα σπασμένα κόκκαλα, μετρώντας τις δυνάμεις και τις απώλειες πρέπει να ψάξει να δει σε τι κόσμο ζει.

Όσο ο περασμένος χρόνος μακραίνει και ο επόμενος λιγοστεύει αναγκαστικά σε κάνει πιο αποφασιστικό, παράτολμο και ριψοκίνδυνο. Τότε μπροστά στο *carpe diem* δοκιμάζονται οι αρχές σου. Τότε ξαναζεί το παρελθόν του χωρίς τη δυνατότητα να οραματιστεί το μέλλον του: όταν θυμάται αυτά που έζησε, όταν μετανιώνει γι' αυτά που έκανε ή δεν έκανε. Τα υλικά αγαθά φανερώνουν τη γελοιοότητα, κι ως επιμένουμε να μη βλέπουμε τη φθορά να μεγαθύνεται κάθε δευτερόλεπτο. Τα έργα τέχνης κραυγάζουν για την παροδικότητα της ομορφιάς. Το έργο επιστήμης αδυνατεί να φτάσει στη ρίζα του κακού και να την ξεριζώσει. Η στασιμότητα το φέρετρο της φαντασίας. Είναι η αρχή μιας νέας πορείας ή η συνέχιση της πορείας με άλλο τρόπο. Ξέγνοιαστη σκέψη που αφήνεται ελεύθερη να ταξιδέψει πέρα από το επιτρεπτό και το απαγορευμένο.

Η ακινητοποιημένη ματιά, ο σταματημένος χρόνος, η φωτογραφία του χρόνου, η στιγμή που γίνεται αιώνια με την κομμένη αναπνοή της ηδονής, όπου ο χρόνος τρέχει με λιγγωδη ταχύτητα χωρίς να τον προλαβαίνεις, ακινητοποιημένος στην οικουμενικότητα του απείρου, ο χρόνος που ζεις πραγματικά γιατί δεν έχεις χρόνο να τον μετρήσεις, όταν δε θέλεις να προσπεράσει χωρίς να σε έχει αγγίξει, να κλείσεις τα μάτια κι όταν τα ανοίξεις οι δείχτες του ρολογιού να μην έχουν καταγράψει καμιά αλλαγή

Ο θάνατος με το μοναδικό του τρόπο να αποδεικνύει την αλήθεια του αναδεικνύοντας το σκοτός του ψεύδους ή της ψευδαισθησης της αιωνιότητας με το μακάβριο άγγιγμά του απελευθερώνει όλες τις αδυναμίες και όλες τις δυνάμεις ταυτόχρονα. Το αδυσώπητα σκληρό και εκτυφλωτικό φως του ξεγυμνώνει πράγματα της επίγειας ζωής μας κρατώντας όμως μυστικά και μυστηριακά κρυμμένο στο σκοτάδι τον εαυτό του. Αυτή η μισή πλευρά που αποκαλύπτεται αυτόματα μας υπενθυμίζει την άλλη μισή βυθισμένη στο σκοτάδι. Η πρόκληση των δυο μισών που δεν πρόκειται ποτέ να συναντηθούν για να συνθέσουν την ολότητα, καθώς το ένα αποκλείει το άλλο, ζωή και θάνατος, είναι ο λόγος που η αλήθεια θα μένει πάντοτε απρόσιτη, σαν ένα χάρτη θησαυρού κομμένου στα δυο.

Μόνο που εκείνα τα τελευταία λεπτά από το πέρασμα από το ένα στο άλλο επίπεδο, στο μεταίχμιο ζωής και θανάτου, που ο άνθρωπος υποψιάζεται την αλήθεια χωρίς να μπορεί

να τη συλλάβει, ανακαλεί στη μνήμη του και αξιολογεί τα επίγεια αγαθά. Ο ποιητής θεώρησε ως το σημαντικότερο επίγειο αγαθό τον έρωτα, μορφοποιημένο με γυναικεία υπόσταση, το άλλο του μισό για να τον κρατήσει στη ζωή ολοκληρώνοντας την υπόστασή του. Μια πλάνη υπόσχεση ευτυχίας που δεν κατάφερε αυτή τη φορά να τον παγιδέψει με τον εγωιστικό της χαρακτήρα.

Ο ποιητής φωτογραφίζει **μια νύχτα που στην πραγματικότητα είναι μια στιγμή**: η ανάδυση της γυναικείας μορφής από τη φεγγαρολουσμένη λιμνοθάλασσα. Το ποίημα τελειώνει και η εικόνα που μας μένει είναι αυτή: μια φωτογραφία, μια στιγμή, η ακινητοποίηση του χρόνου, μέσα στην εναλλαγή κίνησης και στασιμότητας ο ποιητής μας οδηγεί να σταθούμε στη φωτογραφία του χρόνου που έχει παγώσει και μας έχει καθηλώσει και που στοιχειώνοντας τη νύχτα και υποθέτουμε και τις τελευταίες μέρες το μεσολογγίτη μας κάνει να δούμε σε όλη της την αγνότητα την ομορφιά της ζωής που αν για όλα τα άλλα όντα σημαίνει κάτι άλλο για τον άνθρωπο περιορίζεται στον έρωτα, το άλλο του μισό, αυτό που του λείπει και που τον συμπληρώνει που είναι απαραίτητο σύμφωνα με τους φυσικούς νόμους για τη διαιώνιση

Αν η βαρύτητα μας έχει καθηλώσει στη γη, γιατί να πασχίζουμε να την αναιρέσουμε ή να την υπερβούμε; Κι όμως ο άνθρωπος απέδειξε ότι μπορεί να υπερνικήσει, να υποτάξει, να αξιοποιήσει προς όφελος ή να εκμεταλλευτεί καταστρεπτικά τις φυσικές δυνάμεις. Αν υπήρχε μια ανώτερη δύναμη, θα του επέτρεπε να επεμβαίνει στο περιβάλλον του καταλυτικά για την τύχη των άλλων όντων; Κι αυτό στο όνομα μιας ελευθερίας που συνεπάγεται ευθύνη;

Η απελπιστική μοναξιά του ελεύθερου υπεύθυνου ανθρώπου είναι προτιμότερη από την επίτευξη της ασφάλειας που επιφέρει η στερημένη ελευθερία; Ανωτερότητα εξ ορισμού συνεπάγεται σύγκριση. Η αναγνώριση και αποδοχή της κατωτερότητας, έστω στο πλαίσιο μιας ασφαλούς πατρικής αγκαλιάς, είναι ικανό κίνητρο για να ζήσει κάποιος τη μοναδική του ζωή; Από την άλλη η έπαρση και η αλαζονεία του ανθρώπου ως ανώτερου όντος μέχρι στιγμής διαπιστωμένου στο πλαίσιο ενός φυσικού ντετερμινιστικού συστήματος, εγγυάται με ασφάλεια την επιβίωση τη δική του και των άλλων, εφόσον αυτοαναιρείται από την αίσθηση αδυναμίας και ανασφάλειας; Ποιος ο σκοπός και το νόημα μιας αόρατης υπέρτατης δύναμης; Η επίκληση μιας αμφισβητούμενης ελευθερίας;

Είναι αξιοπρόσεκτο ότι εκείνη τη δύσκολη στιγμή της αδυναμίας ο άνθρωπος δεν υψώνει τη φωνή του σε μια **προσευχή στο Θεό ή σε κάποιο θεό**. Εκείνη τη στιγμή ο θεός είναι απών ή ο άνθρωπος πιστεύει ότι «ο θεός έχει πεθάνει», ώστε να μην μπορεί να αντλήσει απ' αυτόν δύναμη μέσω της πίστης του. Το τελευταίο ποτήρι της πίκρας και της φρίκης είναι κάτι που πρέπει να το δοκιμάσει μέσα στη μοναξιά του. Αποτελεί επίσης έκπληξη ότι ο μεσολογγίτης δεν απευθύνεται σε κανέναν άνθρωπο συμπατριώτη του να του εξομολογηθεί και να μοιραστεί τη νυχτερινή του εμπειρία. Καθώς λοιπόν Θεός και άνθρωποι είναι απόντες, η ανθρώπινη μοναξιά καταντά αβάστακτη, καθώς θα πρέπει να υποστεί τη μεγαλύτερη δυστυχία, αλλά και να απολαύσει τη μεγαλύτερη ευτυχία εντελώς μόνος. Η αμφίβολη ύπαρξη του αλαφροϊσκιωτού που κινείται στα ενδιάμεσα πλαίσια θεού και ανθρω-

που, δηλαδή μια επίσης συσκοτισμένη παρουσία, όσο και η νυχτερινή του εμπειρία, όσο και η γυναικεία παρουσία, επιτείνει το θολό κλίμα της ζωής και της γνώσης.

Από την άλλη η αδυναμία του ανθρώπου να βρει σύμφωνα με το Βιτγκενστάιν ένα **γλωσσικό όργανο επαρκές** να παρουσιάσει τα πράγματα όταν αυτό δεν επαρκεί ούτε καν για να αρθρώσει τα βασικά ερωτήματα, πόσο μάλλον για να μπορεί να δώσει μια ικανοποιητική απάντηση. Οι πεπερασμένες ανθρώπινες δυνάμεις που αδυνατούν να συλλάβουν το μυστήριο του επίγειου κόσμου πόσο μάλλον να προχωρήσει πέρα απ' αυτό είναι μια συνειδητοποίηση που προκύπτει με δραματική ενάργεια στο μεταίχμιο ζωής και θανάτου, στο τέλος της ζωής.

Ένα τέλος που όμως **δεν είναι αιφνίδιο και άγνωστο** όπως συνήθως συμβαίνει. Ο άνθρωπος, όταν η κοσμική συνωμοσία διεξάγεται γύρω του, έχει τη δύναμη να αντιτάξει τη δική του πρωτότυπη αντίσταση: δεν είναι απροετοίμαστος, δεν είναι ανέτοιμος αλλά με την προσμονή του, παίζει το δικό του παιχνίδι αιφνιδιασμού, καθώς έχει το δικαίωμα επιλογής, μέσω μιας ξεχωριστής δυνατότητας ελευθερίας να πεθάνει όχι όταν κάποια άγνωστη δύναμη το αποφασίσει, αλλά όταν κρίνει ότι το ορίζουν οι αξίες που έχει αποφασίσει ο ίδιος. Από αυτή την άποψη ο μεσολογγίτης είναι ο ξεχωριστός άνθρωπος που διατηρεί την ελευθερία της σκέψης και των επιλογών του, τη μόνη διαθέσιμη μορφή ελευθερίας στα ανθρώπινα πλαίσια. Μέσα στο γενικότερο κοσμικό παιχνίδι έχει να αντιτάξει τις δικές του περιορισμένες, αλλά υπαρκτές δυνάμεις, που δείχνουν όχι την παθητική του αποδοχή, αλλά τη δύναμη της αναγνώρισης της αδυναμίας του, που συνιστά την αξιοπρέπειά του και τον κώδικα ηθικών αξιών.

Ο έρωτας από ανώτερο αγαθό στο πλαίσιο της ανθρώπινης ζωής ως βασική συνιστώσα δύναμη της διαιώνισής της υποβαθμίζεται από τη στάση που επιδεικνύει απέναντί της ο μεσολογγίτης; Είναι προσβολή στην έννοια της ζωής η άρνηση του έρωτα καθώς ιεραρχούνται άλλες αξίες ελευθερία σκέψης και έκφρασης, η ελευθερία των επιλογών, την οποία πρώτος πρώτος ο έρωτας δημιουργεί;

Παρ' όλα αυτά ο μεσολογγίτης με την ελευθερία της επιλογής του, που ο ποιητής δεν αποκαλύπτει πώς εξασφαλίζεται, δίνει μέσω της άρνησης την αιωνιότητα. Η ζωή και ο έρωτας είναι κατάφαση, ο μεσολογγίτης όμως απάντησε με σιωπή που ισοδυναμεί με **άρνηση**. Αυτή η άρνηση είναι εκείνη που του έδωσε το διαβατήριο για την αιωνιότητα.

Το πρώτο βλέμμα στη νέα ζωή, το πρώτο άγγιγμα στην ελπίδα απενίζοντας το μέλλον παραμερίζοντας με το παρελθόν Μια πάλλουσα ζωή μιλά σ' όλες τις αισθήσεις: εικόνα και ήχος, όσφρηση και γεύση, κίνηση. Συσκευασία πλήρης. Μια ερωτική λες συγκίνηση που σε καθηλώνει, που δε σε αφήνει να κοιτάξεις αλλού. Η ανάσα σταματά, για να μετρήσει και να πάρει δυνάμεις, γιατί δε θέλει τίποτα να περάσει και να χαθεί χωρίς να το καταγράψει στο ημερολόγιο της μνήμης, που τίποτα πια δε θα μπορέσει να το διαγράψει από εκεί, γιατί θα έχει γραφεί με το πιο δυνατό μελάνι: εκείνο των αισθήσεων.

Η βραδιά από μόνη της είχε όλα τα στοιχεία για να ταξιδέψει τη φαντασία: το άρωμα των λουλουδιών διαχεόμενο εύκολα με την υψηλή θερμοκρασία της ατμόσφαιρας, η σιγή που διέκοπτε μόνο το κελάρυσμα των χερσαίων υδάτων ίδιο με κελάδημα πουλιών, η δροσιά που άφηνε στο δέρμα το άγγιγμά της. Οι άνθρωποι μπορούσαν να παραμείνουν νηφάλιοι;

Το βλέμμα του στράφηκε μαγεμένο στο απριλιάτικο φως να δει αυτό που περίμενε από ώρα.. Σαν υπνωτισμένος παρακολουθούσε την τελετουργία της νυχτερινής θεότητας όση ώρα κράτησε το ανέβασμά της, ώσπου ολόκληρος ο φωτεινός κύκλος της να ακουμπήσει σα διάπυρη σφαίρα στη λιμνοθάλασσα. Μια πανάρχαια τελετουργία που τόσα εκατομμύρια μάτια είχαν παρακολουθήσει. Πρωτόγονοι λαοί έκαναν ανθρωποθυσίες για χάρη της. Ιεροί χοροί σε ξέφρενους ρυθμούς με φρενήρη ένταση αναλύονταν προς τιμήν της. Κι όμως κάθε φορά ήταν παρθενική. Διατηρούσε την πρωτοτυπία και τη φρεσκάδα του καινούριου, προκαλούσε την πρωτόγνωρη αγωνία να δεις κάτι που δεν είχες αντικρίσει άλλη φορά κι ας ήταν τόσες οι φορές που είχες παρακολουθήσει.

Πόσοι ύμνοι έχουν γραφεί για χάρη της, όσα για κανένα άλλο θηλυκό. Δεν είχαν άδικο που οι πρόγονοί μας τη χαρακτήρισαν γένους θηλυκού. Σελήνη. Εμείς τη βλέπουμε ουδέτερα και όχι όπως υποστηρίζει ο Κακριδής με τα χαρακτηριστικά του γυναικείου φύλου. Και τώρα ο μεσολογγίτης με τις ανδρικές αισθήσεις του έτοιμες να εκραγούν από τη μαγεία της βραδιάς αντικρίζει δυο θηλυκά το ένα μέσα στο άλλο, που αναρωτιέται ποιο είναι πιο όμορφο και πιο ερωτικό. Το γυναικείο σώμα, μια άλλη αναδυομένη Αφροδίτη, η προσωποποίηση του έρωτα, κυλώντας από πάνω του εκτός από το θαλασσινό νερό τις αδυναμίες και τους ανεκπλήρωτους πόθους του, απέπνεε τόση θηλυκότητα και χτύπησε τις αισθήσεις του με μια δύναμη που ήταν αδύνατο να ελέγξει.

Ο νυχτερινός εφιάλτης παρών με το πρώτο πετάρισμα των βλεφάρων. Η νοερή μορφή της ο εφιάλτης των ματιών, η φάουσα σκιά της σκέψης του. Το φεγγάρι, τα αρώματα της νύχτας, η γαλήνη, η μαγεία του απρόοπτου.. Τίποτα δε θα μπορούσε να είναι διαφορετικά. Αλλά αν ήταν διαφορετικά πώς θα ήταν; Μα δε θα άφηνε ένα φεγγάρι και μερικά ποτήρια μεθυστικού νυχτερινού Απρίλη να τον κάνουν να μετανιώνει πολύ καιρό αργότερα. Έκλεισε τα μάτια για να ανακτήσει την αυτοκυριαρχία του

Ήταν αυτό που καθένας πάντα περιμένει. Ένα αίσθημα που να σε παρασύρει ανεξέλεγκτα σε αναβαθμούς έντασης που δε θα μπορούσες ούτε ένα φανταστείς. Ήθελε, καλύτερα παρακαλούσε να συμβεί αυτό, για να ζήσει μια δυνατή εμπειρία που όσο μεγάλωνε οι πιθανότητες να συμβεί ελαχιστοποιούνταν. Όλα αυτά μια πλάνη, μια φαντασία, ένα δημιούργημα του μυαλού, ένας πόθος που έφτιαξε το μυαλό από την ανάγκη του να νιώσει ότι δεν είναι μόνος, αλλά ότι υπάρχει κάποιος που τον κουβαλά κάθε στιγμή μαζί του και έτσι έχει λόγο να υπάρχει. Η σκέψη δε σταματά ποτέ να λειτουργεί ακόμα και στην παράνοια, είναι η μόνη ελεύθερη στους δικούς της δρόμους, η μόνη κατάσταση απέραντης αντίστασης στις δεσμεύσεις και τους περιορισμούς.

Ο έρωτας μια υπενθύμιση ότι συνεχίζεις να ζεις. Το όνειρο που βλέπεις με ανοιχτά μάτια, και που θα ήταν πολύ μεγάλη τύχη όταν τα κλείσεις και τα ξανανοίξεις το όνειρο να παραμένει στη θέση του. Σου στερεί το δικαίωμα να αρνηθείς ερχόμενος με την καταγιωτική

δύναμη μιας σφοδρής καταιγίδας που σου κόβει την αναπνοή και πρέπει να βρεις απάγκιο για να καταφύγεις μέχρι να περάσει το μεγάλο κύμα της μπόρας της.

Τόσο αργά, στο παραπέντε, **για τελευταία φορά ίσως**, και είναι η μόνη φορά που λέει συνειδητά όχι. Μαρτύριο. Στοιχειό, εφιάλτης, χίμαιρα, όλα τα τέρατα της μυθολογίας ξυπνούν να τιμωρήσουν την αφύπνιση της ζωής. Ο δήμιος στον καθρέπτη. Απελπισία αγκαλιασμένη με την ελπίδα. Βλέποντας κι ακούγοντας τη ζωή να επαναλαμβάνεται και να του ζητά επίμονα να τοποθετήσεις τον εαυτό του μέσα σ' αυτό το είναι ή το γίνεσθαι, αδύναμος ή δυνατός, με θέληση ή έχοντας χάσει και το τελευταίο ίχνος ικανότητας να διαλευκάνει το σκοτεινό μαρτύριο αυτού του άγνωστου-γνωστού ή γνωστού-άγνωστου κόσμου, τι πιθανότητες έχει να βγει από το αδιέξοδο; Πόση ώθηση, πόση δύναμη ψυχής μπορούσε να αντλήσει κανείς. Και το μαρτύριο είναι το ίδιο. Δε μαθαίνεις καθόλου με την ηλικία. Δεν υπάρχει ασφαλής συνταγή να διαχειριστείς ανώδυνα τα συναισθήματά σου. Η ανάγκη για να ένα ζεστό χέρι που θα ακουμπήσει το δικό σου για να τα πει όλα χωρίς λέξεις σε όλες τις γλώσσες χωρίς δασκάλους και φροντιστήρια χωρίς προπαίδευση που σε ξυπνά από το λήθαργο για να σου θυμίσει ότι είσαι ακόμα ζωντανός και αυτό σημαίνει μαζί χαρά και πόνο, πόνο όσο απουσιάζει η χαρά, πόνο και μαρτύριο, βάσανο και δραματική προσμονή, ώσπου να ικανοποιηθεί η ανάγκη αυτή. Αυτό που δε σε αφήνει ποτέ να ησυχάσεις, που σε σπρώχνει να αναζητήσεις το συμπληρωματικό σου κομμάτι, που θα σου δώσει την εντύπωση ότι σε ολοκληρώνει για να επιτελέσεις κι εσύ το ρόλο σου στη γη κι ύστερα κάποια απροσδιόριστη στιγμή να φύγεις έτσι ξαφνικά όπως ήρθες, χωρίς να πάρεις μια απάντηση, έχοντας πληρώσει τον προσωπικό σου οβολό στην πορεία της ζωής που συνεχίζεσαι με εσένα ή χωρίς εσένα.

Σε αποσυντονίζει, νομίζεις ότι ο κόσμος πρέπει να σταματήσει την πορεία του για σένα, ενώ δεν είναι παρά η πιο γλυκιά παγίδα για να συνεχίσει ο κόσμος τη δική του πορεία. Ζήσε το δυνατό με όλο σου το είναι. Μη φύγεις, πριν νιώσεις το μαρτύριο του ηδονικού βασάνου που είναι η παγίδα που θα σε κρατήσει στη ζωή για όσο χρειαστεί να εκπληρωθεί το σχέδιο που παραμένει άγνωστο σε σένα. Όσο όμως συνεχίζεις να νομίζεις ότι όλος ο κόσμος περιστρέφεται γύρω σου και ότι εσύ είσαι το κέντρο του, χωρίς την εποικοδομητική αφύπνιση που θα σου δώσει τη συνολική θεώρηση η οποία θα αποκαλύψει την πραγματική σου θέση μέσα στον κόσμο, έχεις ξεφύγει από το στόχο σου. Βρίσκεσαι στην οδό της πλάνης. Στη μέση της διασταύρωσης όπου κόσμος πάει κι έρχεται κι εσύ νομίζεις ότι υπάρχεις κι αποτελεις το κέντρο του κόσμου. Ήρθες για να συνεχίσει ο κόσμος την πορεία του. Ήρθες για τον κόσμο όχι για τον εαυτό σου. Η ψευδαισθηση της ευτυχίας όχι ότι δεν υπάρχει, απλώς δεν έχεις καταλάβει ποια είναι, γιατί χρειάζεται να υπερβείς τον εαυτό σου κι εκεί χρειάζεται μεγάλη δύναμη να ομολογήσεις την αδυναμία σου.

Αναζητώντας ένα ασφαλές καταφύγιο χρειάζεται να επανεξετάσεις τη ζωή σου για να διαπιστώσεις τι σου προσφέρει ασφάλεια. Άνθρωποι και αξίες. Ξεδιαλέγεις τους φίλους, κάνεις ανακατάταξη των ρόλων στην οικογένεια, των προτεραιοτήτων που έχεις θέσει στη ζωή σου, ξαναγυρίζεις στην πατρική στέγη που είναι πάντα μια ανοιχτή αγκαλιά, ακόμα κι αν το παρελθόν δεν το έζησες έτσι όπως το ήθελες ή όπως το φαντάστηκες

Η ζωή έχει το μηχανισμό να αντιστέκεται στο θάνατο ενεργοποιώντας το ισχυρότερό της αντίδοτο: τον έρωτα. Κάποτε με την ελευθερία της λανθασμένης επιλογής. Άλλοτε χωρίς

το δικαίωμα της σωστής επιλογής. Έρωτας ή παράνοια με τη μορφή του έρωτα; Πληγωμένος, διαψευσμένος, εξαπατημένος, γονατισμένος, από ποιον να ζητήσεις το λόγο; Από ποιον να διεκδικήσεις αποζημίωση;

Ο έρωτας σου κρύβει τον κόσμο. Η μεγαλύτερη παραπλάνηση που έγινε ποτέ. Ακόμα κι όταν υπάρχει ανταπόκριση θα πρέπει να ξεπεράσεις τον εαυτό σου και να δεις πως δεν έχεις το δικαίωμα να είσαι ευτυχισμένος όταν δεν είναι και οι άλλοι. Μπορείς να στηρίξεις τη ζωή και την ευτυχία σου σ' ένα μόνο άνθρωπο; Όσο τέλειος κι αν είναι, σου κρύβει τον υπόλοιπο κόσμο που σε καλεί να δεις στο πρόσωπό του τις δικές αδυναμίες, το δικό σου πόνο, κι εκείνοι στο δικό σου τον έλεο, τη φροντίδα, την αγάπη.

Ότι δεν μπορεί το ψωμί να σε χορταίνει, όταν δεν το χαίρονται όλα τα παιδιά του κόσμου. Ότι δεν μπορείς να είσαι χαρούμενος, όταν άλλοι είναι άρρωστοι, ακόμα κι αν εσύ δεν τους βλέπεις. Το εγώ σου σου κρύβει τον κόσμο. Είναι ένα θεόρατος τοίχος που χτίζεις κάνει στιγμή που γίνεσαι ευτυχισμένος. Κι όσο αυτός ψηλώνει, τόσο γίνεται η φυλακή σου. Η φυλακή που χτίζεις μόνος σου. Κι ας κατηγορείς τους άλλους, τους άορατους άλλους που δεν έχουν πρόσωπο και υπόσταση, γιατί έτσι τους έφτιαξες για να μην μπορούν να σου ζητήσουν το λόγο, ότι εκείνοι φταίνε για τη μοναξιά σου. Ο τοίχος είναι δικό σου κατόρθωμα: της αλαζονείας, και της ατομικότητάς σου, του εγωισμού και του εγωκεντρισμού σου, της αναληθσίας και των παρωπίδων σου. Το τίμημα του δώρου είναι το αντίδωρο.

Η απόφαση λήφθηκε από τον ίδιο ερήμην της λογικής του και της ελευθερίας επιλογής του. Ούτε βέβαια μπορούσε να διανοηθεί ότι θα έβρισκε τις ηθικές του αξίες να αντιστέκονται στον πειρασμό με τόση δύναμη. Τώρα αναγνώριζε καλύτερα τον εαυτό του και τη ζωή του. Τώρα μόνο μπόρεσε να εκτιμήσει, μέσω του πειρασμού που δοκίμαζε τις αντοχές του, την αξία της ανατροφής. Τη μακάριζε που την έκανε τόσο ανθεκτική και ακέραια. Σε περιπτώσεις σαν κι αυτή η ανατροφή αυτή ήταν η σημαντικότερη περιουσία του.

Τι σημασία είχε που έπρεπε να ζήσει αυτό το μαρτύριο; Τώρα αποδεικνυόταν η βασική φιλοσοφία του **Επίκουρου**: η ζωή είναι πόνος και ευτυχία αποτελεί η απομάκρυνση του πόνου. Δεν είχε καταφέρει να φτάσει ακόμα στο δεύτερο βήμα, αλλά σίγουρα ατσάλωνε τον εαυτό του θέτοντάς τον στη δοκιμασία να υποφέρει την πορεία ελέγχου των ενστίκτων του. Ίσως ήταν απλά η αντίδραση στο θάνατο. Ίσως η αφύπνιση του εγωισμού και των φιλοδοξιών του που συχνά τον προκαλούσαν με μια νέα πρόκληση. Όποια κι αν ήταν η αιτία, το αποτέλεσμα ήταν το ίδιο. Ήξερε ότι αυτό που ζούσε τώρα ήταν ψυχοφθόρο και από ένα σημείο και πέρα ανυπόφορο, ήξερε όμως ότι όταν θα είχε καταφέρει να φτάσει στο σημείο της απαλοιφής του πόνου, θα είχε νεκρωθεί ένα μεγάλο μέρος του συναισθηματικού του κόσμου.

Δεν αφήνεται βέβαια ανυπεράσπιστος σ' αυτά που είναι στο πλαίσιο των δυνατοτήτων του. Εκεί που σηκώνει τα χέρια ψηλά χωρίς να παραιτείται, χωρίς να αγωνίζεται, συνέχεια ψάχνει αυτό που είναι πέρα από τις δυνατότητές του. Αγωνίζεται να τα φέρει στα μέτρα του, να τα κάνει κατανοητά. Είναι άνθρωπος και θέλει να μείνει άνθρωπος. Θέλει να ζήσει ως άνθρωπος και όχι σαν άνθρωπος. Μα πρώτα πρέπει να ξεκαθαρίσει μέσα του τι είναι άνθρωπος. Να καταλάβει ότι έχει και την αγγελική και τη μαύρη πλευρά του. Να

μην αρνείται τη δεύτερη. Είναι κι αυτή κομμάτι του. Αν δεν την αντιμετωπίσει με στοργή δε θα μπορέσει να τη δει, και αν δε δει τον εαυτό του ολόγυμνο και αν δεν αγαπήσει τις ατέλειές του δε θα μπορέσει να αγαπήσει και τη γύμνια των άλλων.

Αυτή η μικρή φυλακή του, είναι η φυλακή που επέλεξε, και μέσα στα όριά της κινείται η ελευθερία του. Φυσικά μιλώ για την ελευθερία του νου: την ελευθερία να σκέφτεται, να θυμάται, να πικραίνεται, να ελπίζει, να ονειρεύεται, να σχεδιάζει. Ένας μικρός χώρος αυτοσυγκέντρωσης τόσο απαραίτητος για ν' ανασυγκροτήσεις τις δυνάμεις σου, να κάνεις τη μοναξιά σου δημιουργική.

Το εξαγνιστικό φως, η εξαϋλωση της σκέψη και του ονείρου. Τότε ανοίγει ο δρόμος για τη φαντασία που αρχίζει πίσω από το ορατό, Το ημίφως εξάπτει την φαντασία και ταυτόχρονα την κάνει δημιουργική, καθώς δυναμώνει με την αγωνία του άγνωστου, αγριεύει από τις αναπάντητες ερωτήσεις, θεριεύει με το ρυθμό της επανάληψης. Την προκαλεί να βρει και να φτάσει αυτό που βρίσκεται πίσω τους, αθέατο, ορατό μόνο με τη σκέψη, ιδανικά ωραίο, αφού η όρασή σου δεν μπορεί να αλλοιώσει καμιά πλευρά της. Ο ιδεαλισμός είναι η προσωπική ματιά στα πράγματα που ενέχει το θράσος να τα αλλοιώνει. Ο ρεαλισμός έχει το τίμημα ότι συμπαρασύρει τα πάντα στο πέρασμά του στερώντας τους τις προσωπικές τους επιλογές και εκμηδενίζοντας την ελευθερία τους. Η θεολογία οχυρωμένη με ασφάλεια πίσω από το δόγμα της και γι' αυτό απομονωμένη, προσφέρει έτοιμες λύσεις σε απλοϊκούς και απελπισμένους ερευνητές.

Αν ο μεσολογγίτης δεν υπέκυψε στον έρωτα που τον καλούσε να κρατηθεί στη ζωή είναι γιατί θα του στερούσε την ελευθερία των επιλογών του που είναι το μόνο πράγμα που κατάφερε να διασώσει ακέραιο στη διάρκεια της επίγειας ζωής του παρά τις δοκιμασίες και τους κραδασμούς που υπέστη. Ίσα ίσα που αυτή η δοκιμασία πιστοποίησε την ελευθερία του και την έθεσε στην κορυφή της κλίμακας των αξιών του.

Η τραγικότητα έγκειται καθώς η ζωή του ορίζεται από ανώτερες δυνάμεις στην έλλειψη ελευθερίας να επιλέξει τα γεγονότα, αλλά και στη δυνατότητα ελευθερίας να τα ζήσει.

Τα κριτήρια με τα οποία διαμόρφωσε τον κώδικα ηθικών αξιών δεν ήταν τα ταπεινά ένστιχτα αυτοσυντήρησης αναπαραγωγής, ούτε η πρόσκαιρη βούληση ή ιδιοτελή ατομικιστικά συμφέροντα. Το ισχυρότερο κριτήριο αποδείχτηκε ο λόγος, ένα κριτήριο καθαρά ελληνικό σε όλες του τις διαστάσεις. Κι αν προσωρινά φαίνεται ότι φτάνει στα όρια της αφάνειας, αφού και στη διάσταση της ομιλίας τείνει να εξαρθρωθεί „εντούτοις ως θεώρηση των πραγμάτων αποδεικνύεται περίτρανη. Ως μέρος ή ως όλον στο οποίο εντάσσεται ο άνθρωπος με όποια εκδοχή του στο πλαίσιο της ελληνικής φιλοσοφίας κι αν τον δούμε, ο λόγος είναι ο τελικός νικητής του ποιήματος.

Γνώριζε ότι χωρίς πειρασμούς βρίσκεσαι μακριά από το δρόμο του Θεού και δεν περπατάς στα ίχνη των αγίων.

Ισαάκ ο Σύρος

Εγώ δε λέγω υμίν μη αντιστήναι τω πονηρώ
ΜΑΤΘΑΙΟΣ, ε', 39.1

Ο **πειρασμός** προϋποθέτει την ύπαρξη του Θεού, ο οποίος είναι διακριτικά παρών μέσω του αντιπάλου του περιμένοντας να αποδείξει την ήττα ή τη νίκη του. Η μυστηριακότητα του ποιήματος μέσω της ελευθερίας που φαίνεται να διαθέτει ο ποιητικός ήρωας αποδεικνύει τη νίκη του καλού μέσα από ένα σκληρό αγώνα. Ο πειρασμός είναι η ευκαιρία στο μεσολογίτη να αποδείξει την αγάπη του στην πατρίδα, την πίστη του στο θεό και εν τέλει την αγάπη του στη ζωή που αξίζει να διαιωνίζεται μόνο μέσα από τους όρους του Θεϊκού σχεδίου. Η στενή και μυστηριακή επαφή με τη φύση, όπου βλέπει ο άνθρωπος να καθρεπίζεται το πρόσωπό του, δεν τον εμποδίζει να παίρνει αποφάσεις ενάντια στο ρυθμό της και στους νόμους της. Η νίκη του Θεϊκού σχεδίου, της χριστιανικής κοσμοθεωρίας ανατρέπει το παγανιστικό μοντέλο της φυσιοκρατίας και του υλοζωισμού που αποκλείει ανώτερη δύναμη έξω από τη φύση, βάζοντας το θεό φαινομενικά απόντα, αλλά διακριτικά παρόντα, μέσα στα δημιουργήματά του, ώστε να μην του στερεί τη δυνατότητα ελεύθερης επιλογής. Οι δοσμένες δυνατότητες είναι προκαθορισμένες χωρίς όμως να προκαθορίζουν και την τελική επιλογή του ανθρώπου. Ο θεός είναι πανταχού παρών όσο και απών μέσα στη φύση και το ομολογουμένως τη φύσει ζην τω λόγω ζην. Εδώ όμως φαίνεται ότι η φύση λειτουργεί ως αντίπαλον δέος στην αρχική απόφαση του μεσολογίτη που τον οδηγεί σε επαναξιολόγηση των αρχικών αποφάσεών του και επιβεβαίωσή τους. Οι στωικές απόψεις επιβεβαιώνουν ότι η αρετή είναι το παν και το κακό, ο πειρασμός, δεν είναι μόνο ή κατ' ανάγκην κακό, εφόσον επιτρέπει μέσω της αντιπαραβολής την έντονη προβολή της υπεροχής του καλού και συμβάλλει στην άσκηση του καλού. Η απάθεια είναι φαινομενικά παρούσα, μόνο κατά το κρίσιμο διάστημα της αμφιταλάντευσης του ήρωα πριν αναλάβει δράση, δηλαδή επιστροφή στην αρχική του απόφαση.

Η βεβαιότητα που προκύπτει μέσα από τη δοκιμασία της αμφιβολίας, η αμφιβολία όπως και στο Ντεκάρτ, ως ο ορθολογιστικός μεθοδολογικός τρόπος επιβεβαίωσης της ύπαρξης μέσα από την κατεδάφιση των πάντων, επαναφέρει την εμπιστοσύνη του στον άνθρωπο, ακριβώς μέσω αυτής της δυνατότητάς του, της σκέψης, που κυριολεκτικά μεταφράζεται ως αμφιβολία. Το γεγονός ότι ούτε ο **Ντεκάρτ** ούτε και κανείς άλλος σε κανένα πνευματικό χώρο δεν κατάφερε ποτέ να φτάσει σε έγκυρες αποδείξεις χωρίς να στηριχτεί σε δεδομένα επανέρχεται να μας θυμίσει τα ανθρώπινα όριά μας και ότι το εναγώνιο κινήγι της αλήθειας που πάντοτε φευγαλέα προπορεύεται αφήνοντας μας κυνηγούς της δίνει απλώς νόημα στη ζωή μας

Το δέντρο της γνώσης του χριστιανικού παραδείσου παραμένει πάντοτε απρόσιτο και η αλαζονεία μας να κόψουμε τον καρπό του θα σημαίνει για τον άνθρωπο πάντοτε μια τιμωρία στη μορφή της έκπτωσης, δηλαδή της απομάκρυνσης: όσο πιο κοντά φτάνεις, τόσο πιο πολύ αυτό απομακρύνεται. Ο μύθος του Τάνταλου, του αιώνια πεινασμένου και διψασμένου που αδυνατεί να αγγίξει τον προσδοκώμενο καρπό των δέντρων που απομακρύνονται σε κάθε προσέγγισή του, προσωποποιεί τις τραγικά ατελέσφορες προσπάθειές μας.

Ο ελληνικός μύθος, κουβαλώντας προκαταβολικά τα σπέρματα του λόγου, έχει προβλέψει το αιώνιο μαρτύριο του ανθρώπου να αναζητεί την αλήθεια χωρίς να υπάρχει πιστοποιημένη ελπίδα απόκτησής της. Τα ανθρώπινα όρια έχουν προδιαγραφεί και ο άνθρωπος κα-

λείται να υπερβεί την απελπισία της τραγικής του επιβίωσης και της μάταιης ζωής του με μόνο φάρο τη δυνατότητα να δοκιμάσει τη δική του τύχη, προσδοκώντας με αρκετή αλαζονεία, θα έλεγα, ότι εκείνος θα λύσει τον αιώνιο γρίφο. Αποδεχόμενος τις ελάχιστες πιθανότητες που διαθέτεις με ένα αινιγματικό χαμόγελο δέχεσαι να μπεις στο παιχνίδι και να δοκιμάσεις και τις δικές σου δυνάμεις. Όσο πιο δύσκολο το παιχνίδι τόσο μεγαλύτερη η γοητεία συμμετοχής σ' αυτό.

Μέσα σ' αυτό το κλίμα δημιουργείται τραγική αντίθεση με την απόφαση του Μεσολογγίτη να διακινδυνεύει την παραμονή του στον επίγειο κόσμο της ζωής και ομορφιά, καθώς μάλιστα δε φαίνεται να παρουσιάζεται η δυνατότητα να υπάρχει ένας άλλος καλύτερος κόσμος. Κι εκεί ως εκ θαύματος πάλι έγινε κάτι μαγικό. Όχι! Δε νίκησαν οι άλογες δυνάμεις. Νίκησαν οι λογικές δυνάμεις, η ψυχή απέκτησε τις δυνάμεις της, το σώμα έγινε γερό και δυνατό. Πάλι η κατηγορική προσταγή, ο σκοπός ορθώθηκε μπροστά του πανίσχυρος επισκιάζοντας κάθε πειρασμό. Μα αυτό είναι πολύ μεγάλο θαύμα, που ποιος μπορεί να παρουσιάσει; Η πένα του ποιητή δηλώνει την αδυναμία της να το αφηγηθεί και το ποίημά του παραμένει ατέλειωτο...

Ας αναγνώσουμε το ποίημα με μια **στοικική** θεώρηση των πραγμάτων. Τίποτα δε γίνεται τυχαία, αλλά όλα εξυπηρετούν ένα σχέδιο και οδηγούν σε κάποιο σκοπό. Το σχέδιο και η ροή σε παρασύρει ή σε σπρώχνει προς το στόχο, έχεις όμως την ελευθερία που ισοδυναμεί με την ατομική σου ευθύνη να συμφωνήσεις ή να αρνηθείς.

Ο Σολωμός δεν έδωσε τελικά την απάντηση που λαχταρούσαμε για το τι έγινε εκείνο το μοιραίο βράδυ. Η αιθέρια μαγική ερωτική παρουσία ήταν πραγματικότητα ή ένα πλάσμα του παρεννοημένου νου του Μεσολογγίτη; Και σε αυτή την περίπτωση ποιο είναι το κριτήριο διάκρισης ανάμεσα σε μια υγιή λογική υπόθεση και σε μια αρρωστημένη ψυχαναγκαστική κατάσταση; Ο Μεσολογγίτης δεν απείχε και πολύ από το δεύτερο βιώνοντας τόσο δύσκολες καταστάσεις. Αν πρόκειται απλά για τις παραισθήσεις ή ψευδαισθήσεις ενός τρελού, θα έπρεπε να προκαλεί τη λύπη μας, τη συμπόνια μας και όχι τη θύελλα των ερωτικών συναισθημάτων που διατηρεί το βαθμό της έντασής της και τον αυξάνει με την αύξηση των αναγνώσεων. Μα θα ρωτήσει κανείς και ο έρωτας δεν είναι μια τρέλα, η μεγαλύτερη τρέλα ίσως, όταν σε αναγκάζει να εγκαταλείψεις τον κόσμο γύρω σου, τους φίλους σου, τον εαυτό σου για να αφοσιωθείς σ' ένα πρόσωπο που είναι ταυτόχρονα μια πηγή δύναμης όσο και αδυναμίας;

Κατάφερε όμως μέσα από τα θαύματα και τα μάγια να προκαλέσει την απορία και την περιέργειά μας, να μας κινητοποιήσει σ' ένα υποθετικό και φιλοσοφικό ταξίδι διερεύνησης της αλήθειας. Ο καθένας θα δώσει μια απάντηση ή στη θέση της κατάφασης θα θέσει ένα ερωτηματικό κι εδώ θα θυμηθούμε για μια ακόμη φορά τον Καβάφη ή και θα τον υπερβο-

ύμε: σημασία δεν έχει η Ιθάκη που ίσως τελικά και να μην μπορέσει ποτέ να γίνει ένας εφικτός στόχος, αλλά μόνο ως κίνητρο να μας βάλει στο μακρύ γεμάτο περιπέτειες και γνώσεις ταξίδι της ποιητικής και φιλοσοφικής πορείας που δεν έχει τέλος παρά εκείνο που ορίζουν οι νόμοι της ζωής, το θάνατο. Όσο λοιπόν βρισκόμαστε σ' αυτό το μαγικό και βασανιστικό ταξίδι, δεν έχουμε άλλη δυνατότητα από το να ταξιδεύουμε, να αλλάζουμε λιμάνια και προορισμούς στο αρχιπέλαγος το κατάστικτο από τα νησιά των φιλοσοφικών απαντήσεων, ζητώντας μέσα από το χάος του ταξιδιού να αράξουμε κάπου ανακουφιστικά, στερούμενοι όμως τη δυνατότητα να γνωρίσουμε άλλες θάλασσες ή διεξάγοντας ένα διαρκές ταξίδι με αμέτρητες εμπειρίες που δεν μας αφήνει στιγμή να ξαποστάσουμε.

Κι αυτό είναι το μυστήριο που λέγεται ζωή και φιλοσοφία, που δεν έχουν να σου προσφέρουν έτοιμες δεδομένες ή αναμφισβήτητες απαντήσεις, καθώς ως μύωψ στα τυφλά στο χρόνο μιας αμφισβητούμενης πνευματικής όρασης προσπαθείς με πάθος, μάταια ίσως, αλλά και χωρίς να παραιτείσαι, επιμένοντας πεισματικά με τις πεπερασμένες σου δυνάμεις ως άνθρωπος, με μια ερωτική σχέση πάθους ανάμεσα στη ζωή και τη φιλοσοφία, μύστης που συμμετέχεις στο μυστήριο του οποίου οι απόκρυφες στιγμές του δεν πρόκειται ποτέ, αν όχι να αποκαλυφθούν, τουλάχιστον να αποδειχθούν και να πιστοποιηθούν.

Αυτό το εισιτήριο για την ομορφιά και τη χάρη, τη μαγεία και το όνειρο με τη σειρά του ο ποιητής το χάρισε σε μας. Με την πένα του ζωγράφησε το δικό του πίνακα, με το μαγικό ραβδάκι της ποίησης έριξε μπόλικη χρυσόσκονη κι όλα μεταμορφώθηκαν: τα κοινά, τα χλιοειδωμένα, τα χλιοειπωμένα, τα πιο απλά έγιναν καινούρια και πρωτόγνωρα, μαγικά και παραμυθένια. Με μοναδικό μεταφορικό μέσο τη φαντασία μάς παρέσυρε μαζί του από τους λόφους στα βάθη της θάλασσας και από κει στα ύψη των ουρανών, μας πρόσφερε δωρεάν αυτό το μαγικό ταξίδι, τέτοιο που μόνο τα φτερά της ποίησης ξέρουν να χαρίζουν.

Είναι η στιγμή που ανοίγει στην ποίηση ο χώρος για τον αναγνώστη να συμπληρώσει τα κενά και να διαδραματίσει ενεργό ρόλο στη διαδικασία της. Ο αναγνώστης γράφει μαζί με τον ποιητή, λύνοντας τα πιο δύσκολα προβλήματα, απαντώντας στα αναπάντητα ερωτήματα. Έτσι χωρίς το ρόλο αυτό του αναγνώστη η ποιητική διαδικασία καθίσταται μια ατελής πράξη. Και εμείς μαζί πάνω στο μαγικό χαλί της ποίησης σε χαλεπούς καιρούς σαν τους δικούς μας βρίσκουμε διέξοδο και φυγή από την πραγματικότητα. Και όπως είπε ο Σοπενχάουερ, η λύτρωση που μας παρέχει η τέχνη δυστυχώς είναι μικρή, όσο διαρκεί η επαφή μας με το έργο τέχνης. Τότε η φιλοσοφία θα γίνει το καταφύγιό μας.

Τι είναι τελικά εκείνο που κάνει την ατμόσφαιρα του ποιήματος εκοσμητική (γιατί σίγουρα ο ποιητής δημιούργησε μια ατμόσφαιρα στην οποία παρέσυρε επιτήδεια τον αναγνώστη); Ακριβώς αυτή η σχέση ζωής και θανάτου με τον έρωτα ανάμεσα που λειτουργεί από τη μια ως σανίδα σωτηρίας, ενώ από την άλλη ως εμπόδιο να πραγματώσει το στόχο του. Η ζωή από μόνη με την ομορφιά της, ο θάνατος με τη σκοτεινή, μυστηριώδη και ανεξιχνίαστη φυσιογνωμία του, ο έρωτας με τη δημιουργική, αναγεννητική όσο και βασανιστική και καταστρεπτική φύση του που ανά πάσα στιγμή λειτουργεί ως ένα καζάνι που βράζει ή ως ένα ηφαιστείο που είναι έτοιμο να εκραγεί, είναι βέβαια από μόνες τους καθε-

μιά τρεις δυναμικές συνιστώσες και στην συνάντησή τους που μπορεί να είναι σχέση φιλότιμος ή νείκους ορίζουν ένα πλούσια συγκεχυμένο κόσμο που όμως ενώ αρχικά δεν τον διακρίνει η αρχική σημασία της λέξης, η τάξη, δεν παύει να είναι ένα κόσμημα, ένα στολίδι που κανείς δε θα ήθελε να το χάσει τόσο άκοπα, ακόμα κι αν είναι αποφασισμένος για αυτό. Όταν αυτοί οι τρεις παράγοντες από μόνοι τους τίθενται σε τόσο ενδιαφέρουσες συμπλοκές, η τέχνη και η φαντασία του ποιητή, που έχει την ικανότητα να ζωντανεύει ακόμα και τα άψυχα και να παρασύρει τον αναγνώστη του πριν καλά καλά το καταλάβει μέσα σ' αυτό το ποιητικό τοπίο καθίσταται άκρως γοητευτική. Όταν μάλιστα του υποβάλλει τον ενεργητικό ρόλο να πάρει θέση στα διαδραματιζόμενα, να βιώσει υποθετικά τις εσωτερικές συγκρούσεις του μεσολογγίτη και να τοποθετήσει τη δική του ζωή στο πλαίσιο ζωής, έρωτα και θανάτου, η ποίηση όχι απλώς έχει αρχίσει να ζωντανεύει τον άνθρωπο, αλλά η ποίηση γίνεται μια ζωντανή φιλοσοφική πραγματικότητα.

Ο αναγνώστης παρακολουθεί την οδυνηρή πορεία του ποιητικού ήρωα, τις θυσίες του, αυτά που απαρνήθηκε, από απόσταση αναπνοής ως ο θεατής της αρχαίας τραγωδίας, με την τραγική ειρωνεία να αιωρείται επικίνδυνα, καθώς η ιστορική πραγματικότητα έχει αποδείξει ότι ο μεσολογγίτης πέρασε επιτυχώς τη δοκιμασία του πειρασμού και από δόκιμος έγινε πτυχιούχος όλων των ηθικών αξιών, όμως ο ποιητής δοκιμάζει την τραγική ειρωνεία στον ίδιο τον αναγνώστη, γιατί δεν του αποκαλύπτει το μυστικό της επιτυχίας του μεσολογγίτη, του αποκρύπτει τη μυστική συνταγή που χρησιμοποίησε ο ήρωας με τη βοήθεια της οποίας κατάφερε αυτός ο έσχατα αποδυναμωμένος να νικήσει τον πανίσχυρο εχθρό του, και αυτό το μυστικό κρατήθηκε κρυφό από τον ίδιο τον αναγνώστη, ώστε δεν μπορεί ο αναγνώστης να επιτύχει την κάθαρση για τον εαυτό του, εφόσον δε βρήκε το μηχανισμό, τον οποίο σκοπίμως έκρυψε ή δεν κατάφερε να εντοπίσει ούτε ο ίδιος ο ποιητής. Η τραγικότητα είναι διάχυτη, καθώς ο μεσολογγίτης είναι νικητής μέσα στην ήττα του, ενώ ο αναγνώστης ηττημένος μέσα στην άγνοιά του και στην αδυναμία του να εντοπίσει τον τρόπο. Έτσι μένει περισσότερο εκστατικός στο μεγαλείο της ανεξιχνίαστης ψυχικής δύναμης του ήρωα που μπόρεσε να υπερισχύσει ανώτερων από αυτόν δυνάμεων, και θα μπορούσε να χαρακτηριστεί αισχύλειων διαστάσεων, ενώ ο ίδιος ο αναγνώστης καλείται να κάνει τον δικό του τιτάνιο αγώνα στο στίβο των ηθικών αξιών, έχοντας να συγκριθεί με έναν ανυπέβλητο σε μέγεθος τραγικό ήρωα από τον οποίο δεν αποκάλυψε τίποτα παρά μόνο την αξία να αγωνίζεσαι, καθώς ο ίδιος έχει ήδη νικηθεί εμποτισμένος από την ερωτική ατμόσφαιρα και μόνο του ποιήματος, έξω από το πεδίο της μάχης, από μια μεγάλη απόσταση ασφαλείας, ενώ ο μεγάλος νικητής αποδείχτηκε ο μεσολογγίτης, αυτός που προσωρινά έχασε εκτός από την ήδη κλονισμένη σωματική του αντοχή και τα τελευταία της υπολείμματα και ταυτόχρονα την εμπιστοσύνη στην νοητική του ικανότητα.

Το σκοτάδι της νύχτας των αισθήσεων και η αποτυχία εξήγησης με λογικούς υπολογισμούς οδηγούν τον αναγνώστη σε κατάσταση θαυμασμού, που ερμηνεύεται ως εκτίμηση και ταυτόχρονη απορία και για τις δυνατότητες του δημιουργού - ποιητή και του λογοτεχνικά δημιουργημένου ήρωα, ενώ πολύ αμφιβάλλει για τη δική του ικανότητα να ανταποκριθεί στην κρισιμότητα μιας ανάλογης περίπτωσης, όταν και αν χρειαστεί να βρεθεί

και ο ίδιος στην περίπτωση να κριθούν και να ελεγχτούν οι ψυχοσωματικές του αντοχές για να δικαιώσει την ηθική του ακεραιότητα.

Η στάση του μεσολογγίτη ανήκει στα γεγονότα που καταγράφονται στην ιστορία με χρυσά γράμματα, όμως ο ποιητής έχει τη λογική πρόνοια να δηλώσει την ασημαντότητά του και ως προς τον υπεράνθρωπο αγώνα του μεσολογγίτη, τον τιτάνιο χαρακτήρα και την υπέρτατη φυσική δύναμη του έρωτα, ώστε να μην τολμά όχι να αναρωτηθεί, και αυτό το ερώτημα να το υποβάλλει και στον αναγνώστη του, αλλά να μην τολμά να διανοηθεί να εξετάσει πώς συνέβη αυτή η ανατροπή. Είναι εκ μέρους του μια ιεροσυλία να διεισδύσει στα άδυτα των αδύτων της ιερότητας του αγώνα που δεν κατάφεραν να κάμψουν οι ανώτερες δυνάμεις της φύσης.

Ο ποιητής έδωσε στον ήρωά του την τελευταία ευκαιρία να αποφασίσει ελεύθερα στερώντας του την ελευθερία του. Τον έβαλε να σκεφτεί και να ξανασκεφτεί το τίμημα της θυσίας του θέτοντας όλη τη γλυκύτητα και τρυφερότητα της ομορφιάς της ζωής ως αντίλογο.

Ο Μεσολογγίτης κατάφερε τελικά, όπως προκύπτει από την ιστορία, να τηρήσει τις ηθικές του αρχές, ούτε η ποίηση όμως ούτε η φιλοσοφία κατάφερε να παρουσιάσει τον τρόπο με τον οποίο κατάφερε ο Μεσολογγίτης να πάρει αυτή τη μεγαλειώδη απόφαση, ή καλύτερα να την τηρήσει αντιστεκόμενος στους πειρασμούς. Όμως αν κάτι έχει αξία είναι η εισαγωγή του αναγνώστη στην ατμόσφαιρα του ποιήματος. Ο ποιητής καταφέρνει να φέρει τον αναγνώστη τόσο κοντά σε αυτό τον υπεράνθρωπο ήρωα για να δείξει ότι δεν είναι μοναδικός, ένα υπερφυσικό ον, αλλά ένα ον με αδυναμίες όπως όλοι οι άνθρωποι, που όμως κατάφερε να άρει τα εμπόδια που βρέθηκαν στο δρόμο του και να αρθεί πάνω από το ύψος των περιστάσεων στο υψηλότερο βάθρο της εκτίμησής μας, χωρίς βέβαια να εξηγεί πώς αυτό επιτεύχθη, γιατί και του ποιητή η λογική αδυνατεί να συλλάβει τους μηχανισμούς που λειτούργησαν ώστε να επιτευχθεί το αντίθετο προς το λόγο, το ανώτερο από τον άνθρωπο, εφόσον και ο ίδιος κινείται σε ένα επίπεδο κατώτερο από εκείνο του μεσολογγίτη.

Ο έρωτας της ποίησης

το αρχιπέλαγος της φιλοσοφίας

στην πλώρα των αφρών που ορίζουν οι κολυμβητικές μας προσπάθειες

ως γλάροι των ονείρων μας που ελάχιστα κατορθώσαμε να πραγματοποιήσουμε, ενώ άλλα δε θα μπορούσαμε ποτέ

στο πιο ψηλό κατάρτι ο ναύτης αρμενίζει ένα τραγούδι, το τραγούδι της ίδιας της ζωής που περιλαμβάνει όλες αυτές τις ομορφιές συνυφασμένες με τόσα αναπάντητα γιατί.

- Ζωή χωρίς έρωτα
- Ζωή χωρίς θάνατο
- Ζωή χωρίς ποίηση;

- Ζωή χωρίς φιλοσοφία;

Φιλοσοφία ή τέχνη; Γιατί θα πρέπει να επιλέξουμε; Γιατί θα πρέπει να τα ξεχωρίσουμε;

Απλά

- ζούμε
- ποιούμε
- ερωτευόμαστε
- πεθαίνουμε
- και ενίοτε φιλοσοφούμε ...

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Τα βιβλία που έχω διαβάσει και που δε θυμάμαι πια ούτε τους τίτλους ούτε τους συγγραφείς τους
- Οι άνθρωποι που με τις απόψεις τους με οδήγησαν στις δικές μου αναζητήσεις
- Το θράσος μου να σκέφτομαι συνδυάζοντας όλα αυτά που έχουν γραφεί και ειπωθεί πριν από μένα συνειδητοποιώντας ότι δεν έχω να προσθέσω τίποτα καινούριο, αλλά να ξεκαθαρίσω η ίδια τι έχω καταλάβει
- **Αν μπορούσα ως αναγνώστης να φανταστώ το δραματικό μονόλογο του μεσολογίτη υπερασπιστή εκείνη τη μοιραία νύχτα των προσωπικών του συγκρούσεων, θα τον συνέθετα ως ένα δριμύ κατηγορητήριο του ανθρώπου που αγωνίζεται για τις ηθικές αρχές του, με τις λιγοστές δυνάμεις μάλιστα που του έχουν απομείνει, προς τον έρωτα που ως ανατρεπτική άλογη δύναμη επιδιώκει χωρίς κόστος να αναιρέσει τις αποφάσεις που εκείνος έχει πάρει.**
-
- Ο ποιητής σα μέλισσα τον καιρό της άνοιξης πέταξε πάνω από πολλά άνθη της ανθρώπινης σκέψης και στο ποίημά του παρατηρούμε το απάνθισμα των φιλοσοφικών απόψεων από τις πρώτες στιγμές που ο άνθρωπος στάθηκε εκστατικός κοιτάζοντας τον κόσμο γύρω του πάντα το ίδιο μαγεμένος πάντα το ίδιο περίεργος πάντα το ίδιο ανικανοποίητος εφόσον δε βρήκε τη λυτρωτική απάντηση η ζωή συνεχίζεται όσο μπορούμε να σκεφτόμαστε να ρωτάμε να χανόμαστε να παραδεχόμαστε την αδυναμία μας ο ήρωας του δεν είναι ένας Ηρακλής προικισμένος με σωματική ρώμη ή ένας Οδυσσεύς με σπάνια ευφυΐα έχοντας τη βοήθεια μιας ισχυρής δύναμης πίσω του να αποτελεί το αντίπαλο δέος στα εμπόδια της ζωής. Είναι δραματικά και τραγικά μόνος, ελεύθερος γι αυτό αβοήθητος, ένα μωρό που πέφτει και σηκώνεται γιατί κανείς δεν του 'μαθε τα βασικά και απαραίτητα, αλλά καλείται να τα ανακαλύψει μόνος του πέφτοντας και σηκώνόμενος χωρίς τη δυνατότητα να στηριχτεί σε κανένα άλλο χέρι παρά μόνο σ' εκείνο του εξίσου μ' αυτόν αδύναμου συνοδοιπόρου του. Καλείται τότε να ενώσει τις αδυναμίες που θα μεταφραστούν σε ψυχική δύναμη που θα τον βοηθήσει σ' αυτή την πορεία προς το άγνωστο

Μια ζωή σαν ψέμα Συγκεχυμένη κατάσταση ανάμεσα στο φως και στο σκοτάδι μέσω του άπλετου φωτισμού που δημιουργεί μέσα στη νύχτα η πανσέληνος Συγκεχυμένη επίσης η κατάσταση ανάμεσα στη γνώση και στην άγνοια την παρουσία και την απουσία την ύπαρξη και την ανυπαρξία Η ασάφεια, η σύγχυση, το μεταίχμιο μεταξύ λογικής και παράνοιας, υγείας και ψυχικής ασθένειας Σύμφωνα με τον Καντ η αδυναμία μας να απαντή-

σουμε με ασφάλεια για την ύπαρξη του Θεού είναι η έλλειψη εμπειρικών στοιχείων , με κυριότερη αίσθηση την όραση. Τώρα που η αίσθηση αυτή παρουσιάζεται ως η πιο αποδυναμωμένη απ' όλες είναι επόμενο να συμβαίνουν όσα παρουσιάζει ο ποιητής .

Ο κύκλος των εποχών περνά πρώτα μέσα από το (προ)ελληνικό παγανιστικό μοντέλο του θεού που γεννιέται και πεθαίνει όπως το συναντάμε στον Κρηταγενή Δία, στο Διόνυσο και στον Υάκινθο.

Φαντάζονται το πνεύμα της φύσης σα μικρό παιδί